

# kulturní **translace**

# kulturelle **translationen**

# **translacje** kulturowe

Příspěvky z mezinárodní studentské konference  
**interFaces VII** v červnu 2009 v Praze

redigovala **Jarmila Valková**,  
spolupráce **Anja Bethke & Rafał Biskup**

Nakladatelství Akropolis  
Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta

# kulturní **translace**

# kulturelle **translationen**

# **translacje** kulturowe

Příspěvky z mezinárodní studentské konference  
**interFaces VII** v červnu 2009 v Praze

redigovala **Jarmila Valková**,  
spolupráce **Anja Bethke & Rafał Biskup**

Nakladatelství Akropolis  
Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta



# kulturní **translace** / kulturelle **translationen** / **translacje** kulturowe /

Příspěvky z mezinárodní studentské konference  
**interFaces VII** v červnu 2009 v Praze

redigovala **Jarmila Valková**,  
spolupráce **Anja Bethke & Rafał Biskup**

Nakladatelství Akropolis  
Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta  
Praha 2010

Publikace vychází v rámci výzkumného záměru MSM0021620824  
*Základy moderního světa v zrcadle literatury a filosofie* řešeného na FF UK.

© Filip Tomáš – Akropolis, 2010  
© Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010  
© Text and images – all rights reserved!  
ISBN 978-80-87310-23-6 (PDF)  
ISBN 978-80-87310-24-3 (ePUB)

# **Obsah**

11	Předmluva
13	Vorwort
15	Przedmowa

## **Jazykověda / Sprachwissenschaft / Językoznawstwo / Linguistics**

- 19 Anja Bethke  
Aktionsarten als Übersetzungsproblem in narrativen Texten.  
Kontrastive Untersuchung Polnisch-Deutsch
- 31 Marta Koman  
Język w ekonomii – ekonomia w języku
- 39 František Martínek  
Analytická verbonominální spojení – důkaz ovlivnění starší čeština latinou a němčinou?
- 50 Anne Panier  
Zur Übersetzung von Phraseologismen.  
Eine Textanalyse am Beispiel der Erzählung *Chrzciny* von Jan Himilsbach
- 61 Pavel Pečený  
Ke konkurenci spojovacích výrazů *jak*, *jako* a *než* při vyjadřování srovnání  
v češtině a němčině
- 69 Łukasz Rogoziński  
Retrofleksja i artykulacja niektórych spółgłosek języka polskiego
- 79 Kateřina Rysová  
Jak volný je „volný český slovosled“?  
(O slovosledu české a německé výpovědi)
- 84 Alicja Stachura  
Repetitionen in der gesprochenen Sprache am Beispiel ausgewählter deutscher  
und polnischer Beispiele
- 94 Václav Velčovský  
Barvy v české a německé frazeologii pohledem kognitivní lingvistiky

## Literární věda / Literaturwissenschaft / Literaturoznawstwo / Literary Science

- 103 Frank Dietze  
Zur Funktion von Mehrsprachigkeit in der Literatur am Beispiel von Josef Škvorecký
- 115 Philip Friebel  
Konnotationsverlust bei der Übertragung polnischer Schlüsselwörter untersucht am Beispiel von *wieszcz narodowy*
- 122 Jonas von Knobelsdorff-Brenkenhoff  
Juliusz Słowackis und Jacek Malczewskis *Śmierć Ellenai*.  
Zum Verhältnis von Text und Bild
- 135 Justyna Ławniczak  
Etykieta językowa w rozmówkach z antykwariatu
- 144 Julia Nesswetha  
Der rasende Reporter als kultureller Translator: die Entwicklung der literarischen Reportage bei Egon Erwin Kisch
- 157 Agnieszka Pokrzywnicka  
Die Figur der *Femme fatale* in den ausgewählten Werken von Theodor Fontane: *Effi Briest*, *Cécile* und *Unwiederbringlich*
- 165 Nora Schmidt  
Literatur und Jazz:  
Zur Funktion intermedialer Translation in Škvoreckýs Novelle *Das Baßsaxophon*
- 176 Izabela Urban  
Komično ve vybraných dramatech Václava Havla a Sławomira Mrožka
- 189 Olga Zitová  
Tylova adaptace Grillparzerovy veselohry *Weh dem, der lügt!*

## Kultura / Kultur / Kultura / Culture

- 203 Daria Adamowicz  
„To nie ta tożsamość“ – od homoseksualisty do geja. Proces emancypacji tożsamości w polskiej prozie homoerotycznej po roku 1989
- 217 Rafał Biskup  
Der ‚kommunikative‘ Dialekt?  
Die schlesische Mundart in der Zeitschrift *Durfmusikke*
- 234 Paweł Górszczyński  
Das Sächsische Palais (Pałac Saski) in Warschau als Erinnerungsort

- 246 Julian Kehrer  
Pamięć i miejsca pamięci na polsko-niemieckim pograniczu.  
Projekt Purda 1900–2006. Portret wsi warmińskiej
- 258 Isabel Kern  
,Polen erklären': Zur Darstellung Polens in *Gebrauchsanweisung für Polen* von Radek Knapp und im *Alphabet der polnischen Wunder*
- 267 Jan Wieczorek  
Językowo-kulturowy obraz małpy w polszczyźnie

**Osvojování druhého jazyka / Erlernen einer zweiten Sprache / Uczenia się drugiego języka / Second Language Acquisition**

- 277 Zuzana Künzelová  
Vzdělání a příprava učitelů pro interkulturní výuku cizích jazyků
- 285 Magdaléna Rysová  
Několik poznámek k výuce češtiny jako cizího jazyka – překlad z němčiny do češtiny
- 291 Jarmila Valková  
Postavy v učebnicích češtiny pro cizince
- 302 Authors



## Předmluva

Tento sborník představuje soubor příspěvků vytvořených účastníky mezinárodní studentské konference *interFaces VII*, jež se uskutečnila v červnu roku 2009 v Praze. Autory jsou studenti magisterského a doktorského studia Karlovy university v Praze, university ve Vratislavu a university v Lipsku, jejichž oblast studia se různým způsobem dotýká tématu interkulturní komunikace.

Odborný zájem autorů se zaměřuje na problémy lingvistické, literárněvědné, translatologické, didaktické, na oblast osvojování druhého jazyka, ale i na téma šíření kulturně-historická a umělecká. Přestože se nám podařilo rozlišit hlavní kategorie zájmu, podle nichž jsou příspěvky členěny ve sborníku, velká část textů se dotýká dvou i více tematických okruhů současně. Ambicí mnoha autorů bylo nalézt skrze studium specifické oblasti odpovědi na komplexnější otázky, jež zvolené téma často přesahuje. Snaha nahlédnout za určité hranice a nalézt mezioborový, mezijazykový či interkulturní přesah je společným jmenovatelem většiny článků.

Hojně jsou zastoupeny texty, v nichž se objevuje hledání souvztažností, shod a rozdílů mezi jednotlivými jazyky, přístupy, vývojovými obdobími či způsoby presentování určitého problému, a to na nejrůznějších rovinách.

Konference *interFaces VII* byla pro nás jako účastníky cennou příležitostí ke sdílení výsledků našeho bádání v mezinárodním společenství kolegů, ale rovněž ke zlepšování presentačních dovedností, schopnosti naslouchat a chápát, obhajovat svá stanoviska a účastnit se inspirativních diskusí, které následovaly nejen po jednotlivých přednáškách, ale pokračovaly mnohdy i během společného stolování a při neformálních setkáních či procházkách Prahou.

Příspěvky ve sborníku jsou většinou psány v rodných jazycích autorů, tedy v češtině, němčině nebo polštině. Každý z nich je rovněž doprovzen resumé v jednom z těchto jazyků. Abychom sborník učinili přístupnějším mezinárodnímu publiku, opatřili jsme texty navíc klíčovými slovy, abstraktem a informacemi o autorech v anglickém jazyce.

Záměrně ponecháváme dvojí možnost psaní s/z ve slovech latinského a řeckého původu v případech, kdy obojí připouští spisovná norma. Respektujeme možnost, že toto rozlišení zasahuje do roviny stylové a významové, a proto jej ponecháváme na volbě autorů.

Rádi bychom poděkovali za trpělivou pomoc a vedení profesorům Karlovy university v Praze Jiřímu Holému a Petru Marešovi. Náš dík si zaslouží též profesoři Danuta Rytel-Schwarz a Wolfgang F. Schwarz a dr. Hans-Christian Trepte

z university v Lipsku, dále prof. Anna Dąbrowska, prof. Lesław Cirko a dr. Alina Jurasz z university ve Vratislaví, kteří nám poskytli radu a pomoc při přípravě textů pro sborník. Rovněž děkujeme profesorům Janu Miodkovi, Eugeniuszi Tomiczkovi a Michału Sarnowskému. V neposlední řadě si naše poděkování za slouží studentská koordinátorka magistra Julia Nesswetha z university v Lipsku za zprostředkovávání informací při přípravě konference a Irena Bethke za péči o organizační a rozpočtovou stránku konference.

Za finanční podporu patří náš dík DAAD, Česko-německému fondu budoucnosti, Ministerstvu školství České republiky, Karlově universitě a universitám ve Wroclawi a Lipsku, bez jejichž pomoci by se tento projekt nemohl uskutečnit.

Jarmila Valková, Anja Bethke, Rafał Biskup

## Vorwort

Der Konferenzband enthält die schriftlichen Beiträge der Teilnehmer der internationalen Studentenkonferenz *interFaces VII*, die vom 2. bis 9. Juni 2009 in Prag stattfand. Die Autorinnen und Autoren sind Studenten und Doktoranden der Karlsuniversität Prag, der Universität Wrocław und der Universität Leipzig, deren Studien- und Forschungsschwerpunkte auf verschiedene Art und Weise mit interkultureller Kommunikation verbunden sind.

Das wissenschaftliche Interesse reicht von linguistischen, literaturwissenschaftlichen und übersetzungswissenschaftlichen Fragestellungen bis hin zu Problemen der interkulturellen Kommunikation, Pädagogik und des Zweitsprachenerwerbs. Breiter gefächerte Themen aus den Bereichen Kulturgeschichte und Kunst sind ebenfalls von Forschungsinteresse.

Obwohl die Artikel unseres Sammelbandes ihrem Forschungsgebiet und Themenschwerpunkt entsprechend in verschiedene Kapitel gegliedert sind, berühren die meisten Textbeiträge doch mehrere Fachbereiche zugleich. Der Anspruch vieler Verfasser bestand darin, im Rahmen einer eingehenden und genauen Analyse eines spezifischen Gebiets Antworten zu komplexeren Fragestellungen zu finden. In mehreren Artikeln gehen diese Fragen über den eigentlichen Forschungsbereich hinaus. Ein Großteil der Beiträge lässt auf verschiedenen Ebenen die Suche nach Verbindungen, Übereinstimmungen und Unterschieden zwischen verschiedenen Sprachen, Lösungsansätzen, historischen Zeitabschnitten, Kunstwerken oder Methoden, sich einer bestimmten Problematik zu nähern, erkennen. Ihnen gemein ist der Versuch, die Grenzen des eigenen Fachgebiets zu überschreiten und interdisziplinäre, interlinguale und interkulturelle Schnittstellen aufzuzeigen.

*InterFaces VII* hat uns eine einzigartige Möglichkeit geboten, die Ergebnisse unserer Forschung in einem internationalen Kollegium vorzustellen, unsere Präsentations- und Argumentationsfähigkeiten zu verbessern und anregende Diskussionen zu führen, die oftmals noch während des Mittagessens, bei informellen Treffen oder auch Spaziergängen durch Prag aufgegriffen bzw. fortgesetzt wurden.

Der Großteil der Beiträge wurde der Muttersprache der jeweiligen Autoren und Autorinnen entsprechend auf Tschechisch, Deutsch oder Polnisch verfasst. Den einzelnen Texten schließt sich ein tschechisches, deutsches oder polnisches Resümee an, das jeweils in einer anderen als der für den Beitrag verwendeten Sprache formuliert wurde. Um den Band auch für eine internationale Leserschaft zugänglich zu machen, wurden das einleitende Abstract, die Keywords sowie die Informationen über den Autor oder die Autorin auf Englisch verfasst.

Wir verwenden bewusst keine einheitliche Schreibweise von Wörtern lateinischen und griechischen Ursprungs – sofern die sprachliche Norm beide Varianten zulässt – und überlassen diese Unterscheidung den stilistischen und semantischen Kriterien, nach denen der jeweilige Verfasser oder die Verfasserin vorgeht.

Unser aufrichtiger Dank gilt Herrn Professor Dr. Jiří Holý und Herrn Professor Dr. Petr Mareš (Karlsuniversität Prag) für ihre freundliche Unterstützung und Leitung der *interFaces*-Konferenz in Prag. Darüber hinaus danken wir Frau Professor Dr. Danuta Rytel-Schwarz, Herrn Professor Dr. Wolfgang F. Schwarz und Herrn Dr. Hans-Christian Trepte (Universität Leipzig) sowie Frau Professor Dr. Anna Dąbrowska, Herrn Professor Dr. Lesław Cirko, Frau Dr. Alina Jurasz (Universität Wrocław) für die Betreuung, Überarbeitung und Korrektur unserer Beiträge sowie den Professoren Jan Miodek, Eugeniusz Tomiczek und Michał Sarnowski. Nicht zuletzt möchten wir Julia Nesswetha für die studentische Koordination und v. a. für die Informationen im Rahmen der Konferenzvorbereitung danken, sowie Frau Irena Bethke für die organisatorische und finanzielle Koordination.

Für die finanzielle Unterstützung gebührt unser Dank dem DAAD, dem Schulministerium der Tschechischen Republik, dem Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds, der Karlsuniversität Prag, sowie den Universitäten Wrocław und Leipzig. Ohne ihre Hilfe wäre das Projekt nicht realisierbar gewesen.

Jarmila Valková, Anja Bethke, Rafał Biskup

## Przedmowa

Niniejszy tom zawiera zbiór tekstów napisanych przez uczestników Międzynarodowej Studenckiej Konferencji *interFaces VII*, która odbyła się w Pradze w czerwcu 2009 roku. Autorzy są studentami i doktorantami Uniwersytetu Karola w Pradze, Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Uniwersytetu Lipskiego. Ich badania związane są z różnymi zagadnieniami szeroko rozumianej komunikacji interkulturowej.

Naukowe zainteresowania autorów, dotyczące zarówno jazykoznawstwa, literaturoznawstwa, translatologii, jak i komunikacji interkulturowej, pedagogiki oraz nauki języków obcych, wkraczają także w obszary historii i sztuki. Mimo że udało nam się wydzielić dwie główne kategorie zagadnień, do których przydzielono teksty w tym tomie, większość artykułów nawiązuje jednocześnie do dwóch lub większej liczby wymienionych obszarów tematycznych. Celem wielu autorów było znalezienie odpowiedzi na złożone pytania poprzez wnikiowe zbadanie określonego obszaru. Pytania te w wielu przypadkach przekraczały ramy obranego zagadnienia. Wiele spośród artykułów cechuje poszukiwanie różnego rodzaju związków, cech wspólnych i różnic pomiędzy językami, okresami czasowymi, sposobami podejścia i prezentowania poszczególnych zagadnień. Wszystkie teksty łączy próba spojrzenia poza horyzont określonego zagadnienia oraz dążenie do znalezienia cech interdyscyplinarnych, międzyjęzykowych i interkulturowych.

Dla nas jako uczestników konferencja *interFaces VII* była przede wszystkim znakomitą okazją podzielenia się wynikami naszych badań na międzynarodowym forum, a także szansą polepszenia naszych umiejętności prezentacji, zdolności słuchania i rozumienia, bronienia poglądów oraz brania udziału w inspirujących dyskusjach, które nie kończyły się wraz z wykładami, lecz często kontynuowane były podczas posiłków, nieformalnych spotkań czy spacerów po Pradze.

Większość artykułów napisana została w językach ojczystych autorów, czyli czeskim, niemieckim lub polskim. Każdemu tekstu towarzyszy czeskie, niemieckie lub polskie podsumowanie, napisane w innym języku niż język artykułu. Streszczenia, słowa-klucze oraz informacje o autorach zostały sformułowane w języku angielskim, by uczynić tę książkę bardziej przystępna dla międzynarodowej społeczności czytelniczej.

Tam, gdzie standard języka na to pozwalał, celowo nie ujednoliciliśmy oryginalnej pisowni słów łacińskich i greckich. Uszanowaliśmy możliwość, że rozróżnienie tych kwestii jest częścią poziomu stylistycznego i semantycznego, więc pozostawiliśmy wolność wyboru autorom.

Chcielibyśmy, aby nasze podziękowania za życzliwą pomoc oraz za prowadzenie praskiej konferencji przyjęli Pan Profesor Jiří Holý i Pan Profesor Petr Mareš z Uniwersytetu Karola w Pradze. Dziękujemy również zarówno Pani Profesor Danucie Rytel-Schwarz, Panu Profesorowi Wolfgangowi F. Schwarzwoli oraz Panu Doktorowi Hansowi-Christianowi Treptemu z Uniwersytetu Lipskiego, jak i Pani Profesor Annie Dąbrowskiej, Panu Profesorowi Lesławowi Circe oraz Pani Doktor Alinie Jurasz z Uniwersytetu Wrocławskiego za ich nadzór, lekturę i korektę naszych prac oraz za opiekę naukową nad konferencją.

Słowa podziękowania kierujemy również do Pana Profesora Jana Miodka, Pana Profesora Eugeniusza Tomiczka oraz Pana Profesora Michała Sarnowskiego. Gorące podziękowania kierujemy również w stronę koordynatorki konferencji – Pani Julii Nesswethy za organizowanie i przekazywanie informacji podczas przygotowań do konferencji.

Szczególne podziękowania składamy Pani Irenie Bethke za opiekę i nadzór nad organizacyjnymi i finansowymi aspektami konferencji.

Nasze podziękowania należą się sponsorom, bez których pomocy konferencja nie mogłaby dojść do skutku: DAAD, Niemiecko-Czeskiej Fundacji Przyszłości, Ministerstwu Edukacji Republiki Czeskiej, Uniwersytetowi Karola w Pradze oraz Uniwersytetom Wrocławskiemu i Lipskiemu.

Jarmila Valková, Anja Bethke, Rafał Biskup

# Jazykověda / Sprachwissenschaft / Językoznawstwo / Linguistics /



# Aktionsarten als Übersetzungsproblem in narrativen Texten. Kontrastive Untersuchung Polnisch-Deutsch

Anja Bethke

## Abstract

The paper is a corpus-based contrastive analysis of the semantic-derivational category of *Aktionsarten* in Polish literary texts and their translations into German. The term refers to verbs, which have been created by a derivational process modifying the meaning of a base verb as to quantitative, qualitative and temporal characteristics. For instance, by adding the prefix *po-* to the simplex verb *czytać*, the verb *poczytać* „read for a while“ may be created. The translation analysis shows, that the complex nuances of meaning delivered by these Polish verbs are not always expressed in German translation which can involve the loss of important denotative and connotative semantics.

## Keywords

Aktionsart, translation, verb, modification, prefix, suffix, text, context, action, meaning nuance, denotation, connotation, equivalence, shift in meaning

## Einführung

*Naprzeciwko domu, w którym mieszkał, była mała mleczarnia z werandą – przesiadziłem tam cały ranek i wreszcie zobaczyłem go koło trzeciej, w szarym eleganckim ubraniu, z laseczką. Ach, ach – szedł i pogwizdywał, a czasem machał laseczką, machał laseczką [...]. Odtąd codziennie przesiadywał na werandzie mleczarni, czekając na mecenesa i szedłem za nim, gdy się ukazał.*  
(Gombrowicz 1993: 7–9)

Der einleitende Textauszug weist ein Charakteristikum der polnischen Sprache auf, das im Deutschen nur begrenzt direkte Äquivalente findet und eine besondere Herausforderung an den Übersetzer stellt: die Aktionsart des Verbs.

Im Gegensatz zum Aspekt, einer im Polnischen obligatorischen, binären Verbalkategorie, stellen Aktionsarten fakultative Modifizierungen der Bedeutung eines Ausgangsverbs dar. In der heute etablierten Bedeutung geht der Terminus auf Agrell (1908: 78) zurück, wonach Aktionsarten genauer ausdrücken, wie eine Handlung vollzogen wird und die Art und Weise der Ausführung markieren. Isačenko (1968: 387) schränkt diesen Begriff später weiter ein und definiert nur solche Verben als Aktionsarten, die ein formales Kennzeichen aufweisen (Präfixe, Suffixe, Laut- und Akzentwechsel), an das bestimmte Bedeutungsnuancen

geknüpft sind. So kann beispielsweise zu dem Simplexverb *płakać* ‚weinen‘ mit Hilfe des Präfixes *po-* und des Suffixes *-iwa-* die deminutiv-iterative Aktionsart *popłakiwać* ‚(immer wieder) leise vor sich hin weinen‘ gebildet werden, die die Grundbedeutung des Ausgangsverbs *płakać* um eine zusätzliche Nuance bereichert und den Verlauf der Handlung präzisiert.

Als stilistisches Mittel bieten Aktionsarten die Möglichkeit, eine Handlung in Bezug auf ihre Zeiterstreckung, Quantität und/oder Intensität zu nuancieren und tragen somit dazu bei, die Sprache in ihrer Kommunikationsfunktion präziser und ökonomischer zu gestalten.<sup>1</sup> Die deutsche Übersetzung des Aktionsartverbs *popłakiwać* lässt allerdings bereits vermuten, dass das Deutsche in Frequenz und Inventar weit weniger Aktionsarten aufweist und der Übersetzer oftmals auf andere sprachliche Ausdrucksmöglichkeiten zurückgreifen muss, um die Bedeutung wiederzugeben. So lässt sich beispielsweise die saturative Aktionsart *nabiegać się* nur mit lexikalischen Mitteln umschreiben, wie etwa ‚sich müde laufen‘ oder ‚sich die Beine ablaufen‘.

Zweisprachige Wörterbücher können bei Übersetzungsproblemen oftmals nicht mehr als einen Anstoß geben, stellen sie doch nur eine Abstraktion des tatsächlichen Vorkommens von Aktionsarten dar. Häufig erweisen sich die dort angeführten Übersetzungen kollokativ wie syntaktisch als eher fragwürdig. So können beispielsweise die in den polnisch-deutschen Wörterbüchern von Bzdęga (1983) und Piprek; Ippoldt (1996) angegebenen Entsprechungen für *roztańczyć się*, wie etwa ‚aufs Beste zu tanzen beginnen‘ bzw. ‚ins Tanzen geraten‘, nicht als gelungene Übersetzungen bezeichnet werden.

Natürlich kann es insbesondere bei der Übersetzung narrativer Texte nicht darum gehen, isolierte Wörter zu übersetzen, sondern vielmehr Texte bzw. Aussagen, die in einem konkreten sprachlichen Kontext erscheinen oder in einer spezifischen Situation geäußert werden (vgl. Eco 2003: 51). Doch gerade im literarischen Werk gewinnt das einzelne Wort eine größere semantische Dichte und nimmt eine Vielfalt von Assoziationen und Konnotationen in sich auf (vgl. Markstein 1999: 246).

Der vorliegende Beitrag untersucht anhand konkreter Beispiele aus polnischen Prosatexten des 20. und 21. Jahrhunderts, welche denotative und konnotative Bedeutung den Aktionsarten im polnischen Originaltext zukommt und gibt Aufschluss über Tendenzen bei der Verwendung von Übersetzungsstrategien. Dabei wird deutlich, dass die Translate Defizite bei der Erfassung der funktionel-

---

<sup>1</sup> Isačenkos (1968: 414) These, dass Aktionsarten nicht etwa eine unbedeutende Randerscheinung des russischen Verbalsystems darstellen, sondern zu den elementarsten Mitteln der verbalen Ausdrucksmöglichkeiten gehören, lässt sich ohne Weiteres auch auf das Polnische beziehen.

len und semantischen Relevanz der polnischen Aktionsarten aufweisen können, was häufig einen Verlust der denotativen, vor allem aber konnotativen Werte zur Folge hat. Im begrenzten Rahmen des Beitrages konzentriere ich mich im Folgenden auf die kontrastive Untersuchung der intensiv-iterativen und evolutiven Aktionsart.<sup>2</sup>

### **Die intensiv-iterative Aktionsart**

Verben dieser Aktionsart bezeichnen eine (lang anhaltende) Handlung, die intensiv, sorgfältig, mühevoll oder kompliziert ausgeführt wird. Das Merkmal [+ iterativ], d. h. die Wiederholung der Handlung, steht hier zumeist im Hintergrund. Betont wird der hohe Grad der Intensität in Verbindung mit der emotionalen Einstellung des Senders (vgl. Stawnicka 2000: 202).

Intensiv-iterative Verben werden im Polnischen mit Hilfe der Präfixe *prze-*, *wy-*, *roz-* und dem Iterativsuffix *-iwa-/ -jwa-* bzw. *-a-* gebildet. Zu den Wiedergabemöglichkeiten gehören im Deutschen folgende Mittel:

- Verben, die entsprechend ihrer Semantik Intensität bezeichnen  
(*wykrzykiwać* ‚brüllen‘, *przemyśliwać* ‚grübeln‘)
- Adverbien, die auf eine lange, intensive, gründlich ausgeführte Handlung hinweisen, z. B. *lange*, *intensiv*, *eindringlich*, *genau*, *angestrengt*<sup>3</sup>  
(*wypytywać* ‚eindringlich fragen‘, *przeszukiwać* ‚gründlich durchsuchen‘)
- das Präfixoid *herum-*, das eine Handlung hauptsächlich negativ konnotiert und auf eine lang anhaltende, oftmals erfolglose und unnütze Beschäftigung hinweist, z. B. *herumlungern* (vgl. Kątny 1993: 765); positive Konnotationen sind häufig mit Unbeschwertheit und Zwanglosigkeit verbunden, z. B. *herumalbern*  
(*przesiadływać* ‚herumhocken‘, *wykrzykiwać* ‚herumschreien‘)
- das Präfixoid *durch-* bzw. das Präfix *aus-*  
(*przemyśliwać* ‚durchdenken‘, *wypytywać* ‚ausfragen‘)
- lexikalische Umschreibungen, die auf eine lange, intensive, gründlich ausgeführte Handlung hinweisen  
(*przemyśliwać* ‚sich den Kopf zerbrechen‘)

Vor der Diskussion einzelner Textbeispiele, fasst die nachfolgende Abbildung die aus der Übersetzungsanalyse gewonnenen Daten zusammen und bietet einen Überblick über die Häufigkeit der angewandten Übersetzungsverfahren.

---

2 Für die empirische Analyse beider Klassen wurden insgesamt 68 Sätze exzerpiert, wobei nachfolgend einige repräsentative Beispiele diskutiert werden.

3 Diese Adverbien können gleichsam eine meliorative oder pejorative Einschätzung der Handlung nuancieren (vgl. Kątny 1993: 765).

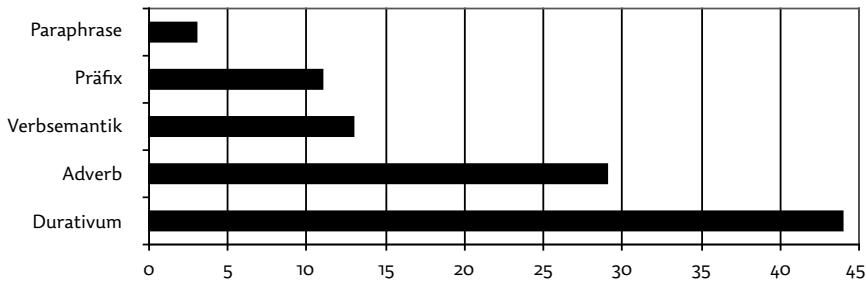


Abbildung 1

Wie aus der Abbildung hervorgeht, wurden die intensiv-iterativen Aktionsarten in 44 % der analysierten Sätze nicht markiert und nur mit einem Durativum bzw. dem Basisverb (z. B. *przesiadływać* mit *sitzen*) wiedergegeben, was nicht selten zu einem Informationsverlust in der Übersetzung führte. 29 % der Aktionsarten wurden mit Hilfe von Adverbien übersetzt. In 13 % der Sätze entschieden sich die Übersetzer für ein in der Semantik intensives Simplexverb. 11 % der Translate enthielten ein präfigiertes Verb. Lexikalische Umschreibungen konnten lediglich zu 3 % nachgewiesen werden.

### **Diskussion ausgewählter Übersetzungsbeispiele**

Die Korpusanalyse hat ergeben, dass die semantisch-funktionelle Relevanz des polnischen Aktionsartverbs nicht in allen Übersetzungen erfasst wurde. Die oben dargestellten sprachlichen Mittel zur Kompensation fehlender äquivalenter deutscher Aktionsartverben werden oftmals nicht ausgenutzt. Es kommt zu einer Verschiebung bzw. zum Verlust der im Original enthaltenen Bedeutungskomponenten.

Die folgende Übersetzung aus Czesław Miłoszs *Dolina Issy* möge dies veranschaulichen:

- (1) Gładkość zupełna, tafla drugiego nieba, a wodny ptak przepływając za sobą długie fałdy. Bo jezioro miało mieszkańców i na ich pojawienie się zawsze **wyczekiwał**. (Miłosz 2002a: 161–162)

Vollkommene Glätte, Stück eines anderen Himmels, ein Wasservogel schwamm vorbei und zog lange Falten hinter sich. Denn der See hatte in der Tat Bewohner, und Thomas **wartete** auf ihr Erscheinen. (Miłosz 2002b: 182)

Miłosz beschwört in *Dolina Issy* die Orte und Erlebnisse seiner Kindheit herauf. Die dem Roman implizite Sehnsucht, die mythische Beschreibung der „Kreis“ als verlorenes Paradies der Kindheit spiegeln sich sowohl im Makrokontext,

als auch im engsten Mikrokontext wieder.<sup>4</sup> Das Aktionsartverb *wyczekiwac*<sup>5</sup> ist vor diesem Hintergrund semantisch saturiert und transportiert das Gefühl der Sehnsucht auch auf die Wortebene. Der Übersetzer bevorzugt hier allerdings das durative Verb *warten* und neutralisiert somit die Intensität der Handlung. Darüber hinaus wird das Temporaladverb *zawsze* immer nicht übersetzt, was sowohl den Verlust des Merkmals [+ intensiv] als auch [+ iterativ] zur Folge hat. Das Adverb *sehnsüchtig* oder eine lexikalische Umschreibung, wie etwa *wartete immer voller Sehnsucht* bzw. *wartete immer voller Ungeduld*, könnten hier als adäquate Übersetzungsalternativen in Betracht gezogen werden.

Auch im nächsten Beispiel, ebenfalls aus *Dolina Issy*, ist eine Neutralisierung der Aussage zu beobachten:

- (2) [...] płoszył się, kiedy spotykał jednego z tych młodych chłopów, od których niosło czymś groźnym [...]. Co prawda już latem, ile razy zbliżał się do Issy, stąpał z ostrożnością Indianina, bo **przesiadywali** tam w gąszczu, rozlegały się śmiechy i gwizdy. Strzelali z karabiny i kule szły po powierzchni wody jak płaskie kamyki. Miru w wiosce nie mieli, odgradzali się od innych. (Miłosz 2002a: 72)

[...] er scheute zurück, wenn er einem der jungen Bauern begegnete, von denen etwas Drohendes [...] ausging. In der Tat, schon im Sommer, sooft er sich der Issa näherte, trat er mit der Vorsicht eines Indianers auf, denn dort im Dickicht **saßen** sie, Gelächter und Pfiffe schalten. Sie schossen aus Karabinern, und über die Wasserfläche flitzten die Kugeln wie flache Steinchen. Im Dorf waren sie nicht beliebt, sie schlossen sich gegen andere ab. (Miłosz 2002b: 81)

Das Durativum *sitzen* ist eindeutig zu neutral, um die negative Konnotation des Aktionsartverbs *przesiadywać*, die auch aus dem Kontext hervorgeht, in der Übersetzung zu transportieren. Die Dorfgemeinschaft begegnet den jungen Männern, die in der Umgebung ihr Unwesen treiben und im Schutz des Dickichts ihr Versteck haben, mit Argwohn und Empörung. Aus diesem Grund ist das in seiner Semantik negativ konnotierte Verb *hocken* eine geeignete Möglichkeit, um die im Original enthaltene Wertung wiederzugeben.

Das nächste Textbeispiel aus Bartosz Żurawieckis Roman *Trzech panów w łóżku nie licząc kota* belegt, dass die Semantik eines Simplexverbs eine adäquate Möglichkeit für die Übersetzung der intensiv-iterativen Aktionsart darstellen kann:

---

4 „Hineinspringen möchte man in die beschriebene Welt. Dort bleiben und dauerhaft mehr haben von ihrer magischen Intensität [...]“ schreibt Mathias Schnitzler in der Berliner Zeitung vom 28. Juni 2007 über die Literatur der ehemaligen östlichen Grenzgebiete Polens.

5 Im einsprachigen Wörterbuch von Bańko (2001) wird diese Aktionsart mit der Modalbestimmung *czekać z niecierpliwością* ‚ungeduldig warten‘ paraphrasiert.

- (3) Większość moich kolegów z pracy to nadpobudliwa hałastra. Unikaj głośnych i natarczywych, a oni właśnie tacy są. **Wykrzykują** nad głowami jedynie słuszne dowcipy, z których rechoczą w niebogosy [...]. (Żurawiecki 2005: 51)

Die Mehrheit meiner Arbeitskollegen ist eine hyperaktive Bande von Hopsern, Brüllern und Zapplern. Versuch mal, lauten, aufdringlichen Leuten auszuweichen, genau das sind sie nämlich. Sie **rufen** sich über alle Köpfe hinweg blöde Witze zu, über die sie dann laut ablachen. (Żurawiecki 2008: 58)

Interessant ist dieser Textbeleg bereits durch die Übersetzung des abwertenden Nomens *hałastra*, (lärmendes) Pack/Gesindel/Horde', die vermutlich auch die Translation der Aktionsart *wykrzykiwać* in das wenig expressive *zurufen* beeinflusst. Der Übersetzer deutet das Wort in *Bande von Hopsern, Brüllern und Zapplern* und scheint somit einem, wie Markstein (1999: 245) formuliert, „schier unbezwingbarem Bedürfnis“ des literarischen Übersetzers nachzugehen, „seinem Leser frei Haus Erläuterungen zum Original mitzuliefern“. Eine eher wörtliche Übersetzung, wie etwa *hyperaktives, lärmendes Pack* wäre an dieser Stelle eine Alternative, um die äußerst negative Einstellung des Protagonisten zu seinen Kollegen wiederzugeben. Die Übersetzung der Aktionsart *wykrzykiwać* mit dem in seiner Semantik intensiven Verb *brüllen* würde die im Original enthaltenen pejorativen Bedeutungskomponenten noch stärker unterstreichen.<sup>6</sup>

Im folgenden Beispiel gelingt es dem Übersetzer, die negative Bewertung des Geschehens, die im Original durch die Aktionsart *rozpowiadać (sobie)* ausgedrückt wird, mit Hilfe des Präfixoids *herum-* wiederzugeben:

- (4) Szum ten pochodzi od marynarzy. A zatem Smith trzyma ich za mordę w dzień, ale nie w nocy. Czy chrapią? Czy mówią? A jeśli mówią, to o czym mogą mówić [...]? Możliwe bowiem, że z nudów **rozpowiadają sobie** jakieś rozwlekłe, niestworzone historie, w których nie ma ani słowa prawdy. (Gombrowicz 1993: 131)

Das Summen kommt von den Matrosen. Also hält Smith sie bei Tage an der Kandare, nicht aber in der Nacht. Schnarchen sie? Reden sie? Und wenn sie reden, wovon können sie wohl reden [...]? Es könnte ja sein, dass sie sich aus Langeweile irgendwelche weitläufigen, ungereimten Geschichten **herumerzählen**, an denen nicht ein wahres Wort ist. (Gombrowicz 2005: 158)

---

6 Möglichweise wollte der Übersetzer aus stilistischen Gründen eine Dopplung von *Brüllern* und *brüllen* vermeiden und bevorzugte deshalb das neutrale *(zu-)rufen*.

In der hier dargestellten Szene aus Witold Gombrowiczs Erzählband *Bakakaj* sinniert der Protagonist über die Monotonie der Matrosen an Bord. Wie bereits gezeigt wurde, kann das Präfixoid *herum-* im bestimmten Kontext die pejorative Einschätzung des Geschehens durch den Handlungsträger betonen. Demnach kann das Aktionsartverb *herumerzählen* hier sowohl auf formaler als auch auf semantischer Ebene als adäquates Äquivalent zum Original betrachtet werden. Das in diesem Kontext signifikante Bedeutungsmerkmal des Aktionsartverbs – einander fortwährend belanglose, abstruse oder unnütze Dinge erzählen – bleibt in der Übersetzung erhalten.

### **Die evolutive Aktionsart**

Die evolutive Aktionsart bezeichnet die Anfangsphase einer Handlung, wobei eine anwachsende Intensität des Geschehens bzw. ein Sich-Hineinsteigern bis zur vollen Intensität impliziert wird. Abhängig vom Kontext und der Semantik des Basisverbs kann diese Intensität jedoch auch sofort, d. h. ohne Entwicklungsphase, mit Beginn des Geschehens erreicht werden. Demnach bezeichnet diese Aktionsart auch das „Sich-Versetzen in den Zustand einer intensiv verlaufenden Tätigkeit“ (Czochralski 1975: 22).

Verben der evolutiven Aktionsart werden durch das Präfix *roz-* und das Reflexivpronomen *się* gebildet. Folgende Mittel stehen im Deutschen zur Verfügung, um die Bedeutungsmerkmale [Anfangsphase] und [+ intensiv] zu vermitteln:

- Funktionsverbgefüge vom Typ *ins* + substantivierter Infinitiv + *kommen/geraten*  
(*rozmarzyć się* ‚ins Träumen/Schwärmen kommen‘)
- Funktionsverbgefüge vom Typ *in* + substantivierter Infinitiv + *ausbrechen*  
(*rozplakać się* ‚in Tränen ausbrechen‘)
- das Reflexivpronomen *sich* + Präfix *ein-*  
(*rozpadać się* ‚sich einregnen‘)
- das Reflexivpronomen *sich* + *ins* + Substantiv / substantivierter Infinitiv + *vertiefen*  
(*rozmodlić się* ‚sich ins Gebet vertiefen‘)
- Adjektiv + *werden*  
(*rozniewać się* ‚zornig werden‘)
- Phasenverb *beginnen/anfangen* + Infinitiv mit *zu* (häufig in Ergänzung mit lexikalischen Mitteln, die einen hohen Intensitätsgrad betonen)  
(*rozgestykulować się* ‚wild zu gestikulieren beginnen‘)

Aus der Analyse ging hervor, dass 40 % der untersuchten evolutiven Aktionsartverben mit den Phasenverben *beginnen/anfangen* + *zu* übersetzt wurden.

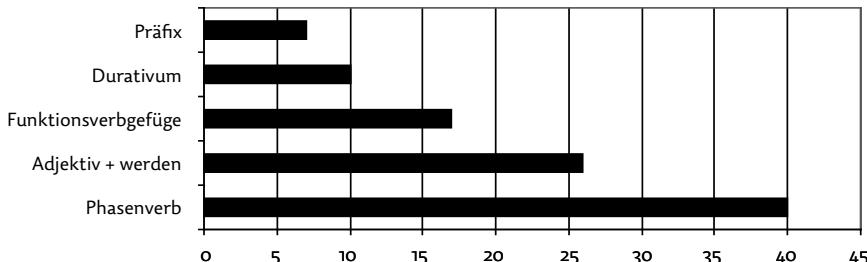


Abbildung 2 fasst die Ergebnisse des Übersetzungsvergleichs zusammen.

Bei 26 % der Belege wurde das Übersetzungsverfahren *Adjektiv + werden* angewandt, 17 % der Evolutiva wurden analytisch als Funktionsverbgefüge ausgedrückt. In weit weniger Fällen entschieden sich die Übersetzer für ein duratives Verb (10 %) oder eine präfigierte Verbform (7 %).

### **Diskussion ausgewählter Übersetzungsbeispiele**

Eine häufig zu beobachtende Tendenz bei der Übersetzung der evolutiven Aktionsart ist die Betonung des Anfangspunktes einer Handlung. Simplexverben, die entsprechend ihrer Semantik auch das Merkmal [+ intensiv] vermitteln können, werden oftmals nicht genutzt, wie folgendes Beispiel aus Marek Krajewskis Kriminalroman *Koniec świata w Breslau* zeigt:<sup>7</sup>

- (1) Zanurzyła się w wannie do połowy napełnionej wodą i z przyjemnością przyglądała się kafelkom, na których wesoły wędrowiec dokąd zmierzał [...]. Argos **sie rozszczeptał**. Sophie usłyszała szmer krzatany w przedpokoju, jakiś znajomy męski głos, a potem trząśnięcie drzwi. (Krajewski 2006a: 39)

Sie tauchte halb in das Badewasser ein und schaute vergnügt die Wandfliesen an, auf denen ein lustiger Wanderer seine Reise machte [...]. Argos  **fing an zu bellen**. Sophie hörte Geräusche im Flur, eine bekannte Männerstimme, dann das Zuschlagen der Wohnungstür. (Krajewski 2006b: 37)

Die deutsche Übersetzung der Aktionsart *rozszczeptać się* markiert zwar mit Hilfe der Konstruktion aus Phasenverb *anfangen* und dem Infinitiv *bellen* den Beginn der Aktion, bringt die im Original nuancierte Intensität jedoch nicht ganz zum Ausdruck. Um das Bild eines aufgeregten und laut bellenden Hundes zu vermitteln, könnte hier auch das expressive Verb *kläffen* als Übersetzungsmög-

---

7 Alle weiteren diskutierten Beispiele sind diesem Werk entnommen.

lichkeit in Frage kommen oder aber zusätzliche Adverbien, die den hohen Grad der Intensität markieren, wie etwa *heftig* oder *laut*.

Auch im nächsten Beispiel wird deutlich, dass die feine Differenz zwischen der evolutiven Nuance und der so genannten ingressiven Nuance, die nur den Anfangspunkt einer Handlung betont, im Übersetzungsprozess oftmals nicht berücksichtigt wird. Natürlich kann nur der Kontext Aufschluss darüber geben, welche Bedeutungsschattierung, d. h. [+ intensiv] oder [+ ingressiv], dominiert:

(2) „Co man zrobić z tym prostakiem?“

„Zemścić się,“ powiedziała słodko Elisabeth, obserwując zgrzytający tramwaj na Gabitzstrasse. [...] „Jeżeli on odbierze ci możliwości zemsty,“ powiedziała poważnie Elisabeth [...], „to pozostaniesz sama ze swoim upokorzeniem. Zupełnie sama.“ Sophie **rozplakała się**. (Krajewski 2006a: 46)

„Was soll ich mit diesem primitiven Mann bloß tun?“

„Nimm Rache,“ sagte Elisabeth süß, während sie die quietschende Straßenbahn in der Gabitzstraße beobachtete. „Wenn er dir die Möglichkeit zur Rache nehmen sollte, dann bleibst du allein mit deiner Erniedrigung,“ sagte Elisabeth ernst. [...] „Vollkommen allein.“ Sophie  **fing an zu weinen**. (Krajewski 2006b: 44–45)

Die Berücksichtigung des Makrokontextes sollte bei einer Übersetzung dazu dienen, die im Original implizit gegebenen semantischen Instruktionen richtig zu interpretieren (Reiss 1986: 72). Die Verzweiflung und Hilflosigkeit der Protagonistin Sophie in Anbetracht ihrer desaströsen Ehe, die Wut und Angst, allein und erniedrigt zurückzubleiben, führen schlussendlich dazu, dass die Protagonistin die Fassung verliert. Die Intensität des Gefühlsausbruchs, die im Polnischen durch die Aktionsart *rozplakać się* deutlich markiert wird, kommt in der vom Übersetzer gewählten Lösung aus Phasenverb *anfangen* und dem Infinitiv *weinen* nicht zum Ausdruck. Das Funktionsverbgefüge *in Tränen ausbrechen* könnte stattdessen als Übersetzungsalternative in Betracht kommen, um beim Zielsprachlichen Leser Wirkungsäquivalenz zu erreichen.

Auch das folgende Beispiel zeigt, dass die deutsche Übersetzung der Handlung eine andere Bedeutungsschattierung verleiht, als im Original gegeben:

(3) „Dziś miałeś stać się prawdziwym mężczyzną, tak? Jeśli tego nie zrobisz, to kumple cię wyśmieją?“ Zapytany skamieniał i schował twarz w dłonie. Mitzi **roześmiała się** głośno i spojrzała zachęcająco na Mocka, oczekując tego samego. (Krajewski 2006a: 132)

„Heute sollst du ein richtiger Mann werden? Ist das so? Und wenn du es nicht bringst, werden dich deine Kumpels auslachen?“ Der Gefragte erstarrte und vergrub das Gesicht in den Händen. Mitzi **lachte** laut **auf** und blickte auf Mock, in der Annahme, er würde sich ihr anschließen. (Krajewski 2006b: 135–136)

In dem hier zitierten Textausschnitt überrascht Kriminalrat Mock die Dirne Mitzi mit einem jungen Burschen, der seine Gesellenprüfung bestanden hat, aber nun zu betrunken ist, um sein erstes Mal zu erleben. Schamerfüllt steht er dem Kriminalrat gegenüber. Durch die Verwendung der Aktionsart *roześmiać się* und des Adverbs *głośno* kann sich der Leser förmlich vorstellen, wie Mitzi in Anbetracht der Situation in schallendes Lachen ausbricht und darauf wartet, dass Mock mit einstimmt. Der Übersetzer nuanciert mit dem Präfix *auf-* jedoch vielmehr einen plötzlichen Beginn und die kurze Dauer der Handlung, was im Polnischen eher der Semantik der ingressiven Aktionsart *zaśmiać się* entspricht. Die Intensität des Originals könnte hier beispielsweise durch das Funktionsverb-gefüge *in lautes Gelächter ausbrechen* wiedergegeben werden.

Wie aus Abbildung 2 hervorging, wurden bei der empirischen Analyse auch Sätze ermittelt, in denen die evolutive Aktionsart nur mit dem unmarkierten Durativum wiedergegeben wird. Das letzte Übersetzungsbeispiel zeigt, dass damit nicht immer ein Informationsverlust verbunden sein muss:

- (4) Demokräża zdjął płaszcz, postawił pudło na podłodze i przysiadł się do Moc-ka. [...] „To naprawdę świetne noże [...]. Można nimi szybko i sprawnie po- kroić cebulę, chleb i kiełbasę oraz“ – tu człeczyna zrobił do Mocka perskie oko – „poszatkować teściową!“ Nikt **sie** nie **roześmiał**, nawet sam dowcipniś. (Krajewski 2006a: 33)

Der Hausierer legte den Mantel ab, stellte den Kasten auf den Boden und setzte sich zu Mock. [...] „Das sind wirklich hervorragende Messer,“ nahm der Hausierer seine Erzählung auf. „Man kann mit ihnen schnell und zuverlässig Zwiebeln, Brot, Wurst und sogar seine eigene Schwiegermutter klein hacken!“ Bei diesen Worten grinste das Männchen Mock an. Niemand **lach-te**. Nicht einmal der Witzbold selbst. (Krajewski 2006b: 31)

In der hier geschilderten Szene preist ein Hausierer eifrig neue Messer und ihre vermeintliche Multifunktionalität an. Eine Übersetzung des Evolutivums *roześmiać się* mit den für diese Aktionsart typischen Ausdrucksmitteln wie z. B. *anfangen laut zu lachen* oder *in Lachen ausbrechen*, erweist sich in diesem Kontext als ungeeignet. Eine Nuancierung der Aussage ist im zielsprachlichen Gebrauch

redundant. Aus diesem Grund stellt das Durativum *lachen* an dieser Stelle eine adäquate Übersetzungslösung dar.

### Schlussbemerkung

Die durchgeführte Analyse ist ein Beleg dafür, dass die komplexen Bedeutungsnuancen, die im Polnischen durch die verschiedenen Aktionsartverben ausgedrückt werden, in den deutschen Übersetzungen nicht immer so ausdrucksstark und umfassend wiedergegeben werden. Vorhandene Mittel zur Kompensation fehlender deutscher Aktionsartverben, wie z. B. lexikalische Umschreibungen, Adverbien oder Funktionsverbgefüge, werden in der Übersetzerpraxis nicht in jedem Fall ausgeschöpft. Häufig sind damit eine Neutralisierung der Handlung und der Verlust wichtiger konnotativer Bedeutungsmerkmale verbunden, was beim Leser eine ganz andere Wirkung auslösen kann. Durch ihre Fähigkeit, einer Handlung ein spezifisches Kolorit zu verleihen, dürfen Aktionsarten im literarischen Text zu Recht als textprägend und übersetzungsrelevant betrachtet werden.

### Quellen

- GOMBROWICZ, Witold. *Bakakaj*. 3. Aufl. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1993. ISBN 83-08-02493-9.
- GOMBROWICZ, Witold. *Bacacay*. Aus dem Polnischen von Walter Tiel und Olaf Kühl. Frankfurt am Main : Fischer, 2005. ISBN 3-596-16431-1.
- KRAJEWSKI, Marek. *Koniec świata w Breslau*. Warszawa : POLITYKA Spółdzielnia Pracy/WAB, 2006. (a) ISBN 83-7414-244-8.
- KRAJEWSKI, Marek. *Der Kalenderblattmörder*. Aus dem Polnischen von Paulina Schulz. München : DTV, 2006. (b) ISBN 3-423-24539-5.
- MIŁOSZ, Czesław. *Dolina Issy*. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2002. (a) ISBN 83-08-03137-4.
- MIŁOSZ, Czesław. *Das Tal der Issa*. Aus dem Polnischen von Maryla Reifenberg. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2002. (b) ISBN 3-518-39926-8.
- SCHNITZLER, Mathias. *Unterwegs im Sehnsuchtsland* [online]. In Berliner Zeitung, 20. 7. 2007 [cit. 2009-09-14]. Erreichbar im WWW: <<http://www.berlinonline.de/berlinerzeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/2007/o628/literatur/0007/index.html>>.
- ŻURAWIECKI, Bartosz. *Trzech panów w łóżku, nie licząc kota. Romans pasywny*. Warszawa : Wydawnictwo Sic!, 2005. ISBN 83-88807-62-5.
- ŻURAWIECKI, Bartosz. *Drei Herren im Bett, die Katze nicht zu vergessen: Eine passive Romanze*. Aus dem Polnischen von Barbara Samborska. München : DTV, 2008. ISBN 978-3-423-24671-2.

### Literatur

- AGRELL, Sigurd. *Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte: ein Beitrag zum Studium der indogermanischen Präverbia und ihrer Bedeutungsfunktionen*. Lund : Hakan Ohlsson, 1908.
- BAŃKO, Miroslaw (Hrsg.). *Inny słownik języka polskiego PWN*. Band 1–2. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000. ISBN 83-01-12826-7.
- BZDĘGA, Andrzej et al. *Podręczny słownik polsko-niemiecki*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, 1983. ISBN 83-214-0352-2.
- CZOCHRALSKI, Jan A. *Verbalaspekt und Tempussystem im Deutschen und Polnischen. Eine konfrontative Darstellung*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1975.

- ECO, Umberto. *Quasi dasselbe mit anderen Worten*. 3. Aufl. München : Hanser, 2006. ISBN 978-3446207752.
- ISAČENKO, Aleksandr V. *Die russische Sprache der Gegenwart: Formenlehre*. 4. Aufl. München : Max Hueber, 1994. ISBN 3-19-004418-X.
- KĄTNY, Andrzej. *Aktionsarten im Polnischen und deren Entsprechungen im Deutschen*. Rzeszów : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1994. ISBN 83-86246-40-5.
- MARKSTEIN, Elisabeth. Erzählprosa. In SNELL-HORNBY, Mary et al. (Hrsg.). *Handbuch Translation*. 2., verb. Aufl. Tübingen : Stauffenburg, 1999. ISBN 3-86057-992-4.
- PIPREK, Jan; IPPOLDT, Juliusz. *Großwörterbuch Polnisch-Deutsch*. 2 Bände. 12. Aufl. Warszawa : Wiedza Powszechna, 1996. ISBN 83-214-0793-5.
- REISS, Katharina. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik. Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. München : Max Hueber, 1986. ISBN 3-19-006717-1.
- STAWNICKA, Jadwiga. Einige Bemerkungen zu den Entsprechungen der russischen Aktionsarten im Deutschen. In KĄTNY, Andrzej (Hrsg.). *Aspektualität in germanischen und slawischen Sprachen*. Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2000, S. 195–203. ISBN 83-232-1036-5.

### Resumé

Artykuł jest analizą strategii translatorskich w przekładzie polskich rodzajów akcji na język niemiecki na podstawie korpusu materiałowego zawierającego współczesne teksty z polskiej literatury pięknej oraz ich przekłady na język niemiecki. Chociaż kategoria semantyczno-słowotwórcza *Aktionsart* istnieje w każdym z badanych języków, jej pozycja nie jest identyczna. Zjawisko to w języku polskim ma o wiele wyższą frekwencję niż w języku niemieckim i przy przekładzie należy często używać odmiennych środków wyrażania. Głównym celem opracowania jest udowodnienie, iż nuanse znaczeniowe, które w języku polskim można wyrazić za pomocą różnych rodzajów akcji, w niemieckich tłumaczeniach nie zawsze zostały dokładnie i wyraźście oddane. Istniejące środki językowe, którymi można by kompensować brakujące w języku niemieckim rodzaje akcji, jak np. różnego rodzaju ekuwiwalenty leksykalne (np. przysłówki czy konstrukcje analityczne z czasownikiem funkcyjnym), w praktyce tłumaczeniowej nie zawsze są do końca wykorzystywane. Z tego powodu przekłady często charakteryzują się uproszczeniem treści oraz utratą ważnych konotatywnych cech znaczeniowych.

# Język w ekonomii – ekonomia w języku

**Marta Koman**

## **Abstract**

The article describes the characteristics of employee communication, which is a sort of mixed language, consisting of elements of Polish, German and English – the Polish language system as a basic language with some business terms, borrowed from German and English, fitted to Polish inflexion and word formation as well. The paper aims to show the results of analyses of key words, which are a part of a sociolect being used at work. It exerts a beneficial influence on making oneself understood quickly and effectively.

## **Keywords**

Sociolect, language of economics, economy in language, economy of discourse, professional discourse, professional terminology, employee communication, corporation, outsourcing, globalization

W moim referacie chciałabym opisać socjolekt grupy zawodowej, która stworzyła własny system porozumiewania się. Powstał on w wyniku nakładania się na siebie elementów trzech języków: polskiego, angielskiego i niemieckiego. Badany zespół pracowników, będący częścią pewnej międzynarodowej korporacji o zasięgu globalnym,<sup>1</sup> wytworzył w celu efektywnej wymiany informacji kod językowy, powstały na podstawie gramatyki języka polskiego oraz wyrazów zapożyczonych z języków obcych. Ta integracja różnych struktur językowych widoczna jest szczególnie w procesie modyfikacji terminów specjalistycznych z zakresu księgowości i finansów używanych na co dzień w firmie.<sup>2</sup>

Wspomniany proces dotyczy przede wszystkim wyrazów obcych, czyli takich, które przejęte zostały z innego systemu językowego i odczuwane są przez rodzimych użytkowników języka jako nienależące do macierzystego zasobu wyrazów (Polański 2003: 646). Zostały one dostosowane do polskich norm fleksyjnych i słowotwórczych, co w rezultacie doprowadziło do powstania hybrydy językowej, krzyżówki niemieckiego lub angielskiego leksemu technicznego i polskiego morfemu gramatycznego. Ilustracją powyższego stwierdzenia niech będzie następujący przykład:<sup>3</sup>

- 
- 1 Celowo rezygnuję z podania pełnej nazwy firmy ze względu na obowiązującą mnie „Klauzulę tajności informacji poufnych i opracowań własnych”.
  - 2 Na uwagę zasługuje fakt, że w badanym zespole pracowały dwie osoby pochodzenia niemieckiego, dla których język polski nie był językiem ojczystym. Mimo to wplatały one w swoje polskie wypowiedzi modyfikacje leksykalne rodzimych terminów specjalistycznych.
  - 3 Wszystkie omawiane przykłady pochodzą z autentycznych wypowiedzi pracowników i używane były w codziennej komunikacji mówionej. Ich wymowę zapisuję tu w sposób uproszczony. Pozostałe przykłady podane zostały w tabeli w załączniku.

### Przykład 1.

*Skoro rachunek jest zaszperowany, to musisz się skontaktować z bajerem.  
 (niem. ‚sperren’ = pol. ‚zablokować w systemie do płatności’; ang. ‚buyer’ = pol. ‚zaopatrzeniowiec’)*

Celem artykułu jest próba przedstawienia sposobu powstania i rozwoju nowacyjnych elementów leksykalnych w badanym języku zawodowym. Język zawodowy, w językoznawstwie nazywany niekiedy *profesjolektem*,<sup>4</sup> jest odmianą języka, która powstała na podłożu polszczyzny ogólnej i obejmuje m.in. „nazwy przedmiotów i czynności służące do wykonania zawodu i nazwy wytworów tego zawodu” oraz „metaforykę, którą stanowią wyrazy potoczne znane, a używane przez członków grupy w innym, specyficznym znaczeniu” (Grabias 2003: 137). Analizie zostaną poddane charakterystyczne cechy współczesnej komunikacji służbowej; odniosę się także do istotnych czynników warunkujących szybkie i sprawne porozumiewanie się współpracowników między sobą. Wyznacznikiem przekazywania tak zakodowanej informacji jest często ekonomia języka, czyli skłonność do upraszczania wyrażeń językowych w zależności od okoliczności towarzyszących ich powstawaniu. Język omawianej grupy zawodowej cechuje słownictwo techniczne oparte głównie na obcych formach wyrazowych.

Przedstawiona analiza wynika z czternastomiesięcznej obserwacji uczestniczącej prowadzonej w dziale księgowości, który jeszcze kilka miesięcy wcześniej mieścił się w Niemczech, a następnie został przeniesiony do Polski. Zabieg ten jest wynikiem powszechnego już zjawiska we współczesnym świecie, tzw. *outsourcingu*<sup>5</sup> (ang. ‚out’ = na zewnątrz, ‚source’ = źródło), polegającego na przekazy-

4 Świadomie rezygnuję z ponownego użycia pojęcia *pidgin* na określenie analizowanego kodu językowego, który zaproponowałam w artykule *Komunikacja w grupie pracowników międzynarodowej korporacji. Próba opisu współczesnego pidginu biurowego* w: RYPEŁ, Agnieszka; JASTRĘBSKA-GOLONKA, Danuta; SAWICKA, Grażyna (red.). *Język – Biznes – Media, Prace Komisji Językoznawczej BTN*, Tom XIX. Bydgoszcz : Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, 2009, s. 155–166 z uwagi na jego obciążenie terminologiczne. *Pidgin według Słownika wyrazów obcych* to „język międzynarodowy o uproszczonej morfologii i składni i ograniczonym słowniku (pochodzącym często z różnych języków), używany na obszarach wielojęzycznych” (Tokarski 1980: 568). Pojęciem *pidgin* definiuje się poza tym „język mieszany utworzony na podstawie języka angielskiego i jakiegoś innego w celu ułatwienia porozumiewania się ludności mówiącej różnymi językami” (Polański 2003: 432) lub też „gwarę międzynarodową o uproszczonej gramatyce i ograniczonym słowniku, używaną jako środek porozumiewania się” (Kopaliński 2000: 388). Nie mamy tu bowiem do czynienia z uproszczeniem morfologii i składni jako takiej, lecz z dopasowaniem elementów leksykalnych przejętych z języków angielskiego i niemieckiego. Wskazówkę zawdzięczam pani prof. dr hab. Annie Dąbrowskiej z Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego.

5 Jak dotąd nie powstał jego polski odpowiednik.

waniu usług dotychczas wykonywanych przez jedną firmę innemu przedsiębiorstwu, wyspecjalizowanemu w danej dziedzinie gospodarki czy biznesu. Praktyka ta jest szczególnie rozpowszechniona wśród dużych zachodnich koncernów, które ze względów ekonomicznych przenoszą swoje działy, lub przynajmniej ich części, do krajów o tańszej sile roboczej, m.in. do krajów Europy Środkowo-Wschodniej, by w ten sposób obniżyć koszty związane z prowadzeniem firmy. Taki rodzaj strategii zarządzania przedsiębiorstwem wiąże się ze zmianą warunków pracy:

- dostosowaniem jakości wykonywanych usług do standardów międzynarodowych (mam tu na myśli głównie znajomość minimum dwóch języków obcych; języka angielskiego jako *lingua franca* biznesu i innego języka obcego – w tym wypadku języka klienta);
- zmianą trybu i charakteru pracy; dostosowaniem czasu pracy do tego, który obowiązuje w firmie klienta (oznacza to między innymi konieczność pracy w dni, które są w Polsce ustawowo wolne, np. święta państwowe, nieobowiązujące przecież w innych krajach europejskich);
- wymogiem znajomości specyfiki systemu gospodarczego (w tym między innymi systemu podatkowego) kraju klienta.

Światowy rynek outsourcingowy musi zatem wpływać (i wpływa) na globalną politykę gospodarczą, a w konsekwencji i na sytuację językową firmy, decydującą się przejąć wachlarz usług zagranicznego przedsiębiorstwa. W omawianym przypadku mamy do czynienia z ogromnym amerykańskim koncernem o ogólnoswiatowym zasięgu, który świadczy usługi o charakterze finansowo-księgowym na zlecenie innej dużej firmy będącej jej klientem zewnętrznym. Pododdziały firmy klienta zewnętrznego mieszkają się natomiast w krajach niemieckojęzycznych (Niemcy, Austria, Szwajcaria), stąd dwujęzyczność wymagana wśród nowo rekrutowanych pracowników. Język angielski to podstawowy język firmy, zaś język niemiecki jest językiem komunikacji z klientami. Ponadto oddział firmy, w którym pracowałam, zatrudnia wielu obcokrajowców, co dodatkowo podkreśla międzynarodowy charakter przedsiębiorstwa. Wymagana jest ponadto bardzo dobra znajomość języków obcych (języka niemieckiego i angielskiego) u kandydatów ubiegających się o pracę w badanej firmie. Z uwagi na fakt, że partnerzy komunikacyjni pracują wspólnie w ramach określonego projektu biznesowego, zostają niejako zmuszeni wypracować własny, używany wyłącznie na gruncie zawodowym, system zachowań językowych, pozwalających na szybkie i – co ważniejsze – precyzyjne porozumiewanie się ze sobą. Oznaką tak powstałego kodu jest obecność *profesjonalizmów* – czyli „wyrazów lub związków wyrazowych charakterystycznych dla danej grupy zawodowej” (Dunaj 2000: 40), „które wy-

stępują głównie w jednym środowisku zawodowym, poza tym środowiskiem są często niezrozumiałe lub nawet rażące" (Polański 2003: 465). W praktyce są to hasła, po wypowiedzeniu których podejmowane są stosowne działania i przeprowadzane odpowiednie operacje służbowe, np.:

Przykład 2.

*Zdilíš těn ajtem.*

(ang. ,delete' = pol. ,usuwać z systemu'; ang. ,item' = ,pozycja (np. w spisie)')

Przykład 3.

*Zesztornujesz mi tego ancalunga?*

(niem. ,stornieren' = pol. ,stornować' (czyli usuwać, kasować); niem. ,Anzahlung' = ,zaliczka', ,wpłata a conto')

Sposób komunikowania się pracowników między sobą cechowała zasada równorzędnosci. Wszystkie osoby należące do opisywanej grupy zajmowały de facto to samo stanowisko, a obowiązki zawodowe dzielone były proporcjonalnie na wszystkich członków zespołu liczącego ok. szesnastu osób. Dlatego tak ważne stało się wytworzenie wspólnego narzędzia porozumiewania się, gwarantującego szybką i dokładną wymianę informacji. Równomierny podział zadań i, co za tym idzie, symetryczny charakter komunikacji sprawił, że nomenklatura, która w tych warunkach została wytworzona, zapewniała skuteczną komunikację wewnętrz zespołu. Wpływ środowiska na sposób komunikacji odzwierciedla się przede wszystkim w leksyce. Ona też, aściślej mówiąc: dopasowane do polskiego systemu językowego, innowacyjne formy wyrazowe sprawiają, że niemożliwe jest dla osób z zewnątrz zrozumienie wiadomości „zaszyfrowanej” w zmienionej słowoformie, mimo spełnienia przez te osoby, wydawałoby się, podstawowego warunku, jakim jest znajomość wszystkich trzech systemów językowych. Przy pierwszym odbiorze mało koherentne zdanie:

Przykład 4.

*Ten rešnung musi się z tym gutschriftem zmaczować.*

może mieć dla odbiorcy niewielką wartość informacyjną, mimo faktu, iż znane jest mu (mniej lub bardziej) znaczenie jego elementów składowych: niemiecki ,Rechnung' to polski ,rachunek' lub ,faktura', niemiecki ,Gutschrift' to polska ,nota kredytowa', z kolei angielskie ,to match' oznacza ,dopasować', ,dopasowywać'. Dopiero kontekst określonego aktu mowy daje nam możliwość właściwej jego interpretacji. Zaobserwowałam ponadto, że każda nowo zatrudniona osoba (w tym również i ja) napotykała na początku swojej zawodowej aktywności

problemy ze zrozumieniem podobnych wypowiedzi. Wiedza językowa to bowiem zbyt mało, by prawidłowo odczytać tak sformułowany komunikat. Dążenie do przekształcania (w tym często upraszczania) form językowych i dostosowywania ich użycia do sytuacji komunikacyjnej jest jedną z zasad niezmiennie panujących w języku – ekonomii wypowiedzi.

Ekonomię językową definiuję za *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* jako „[...] tendencję do oszczędnego wydatkowania energii niezbędnej do porozumiewania się”. Może być to tendencja do utrzymywania równowagi między działającymi ustawnicznie w języku siłami przeciwnymi, zmierzającymi z jednej strony do eliminowania rozróżnień zbytecznych, np.

#### Przykład 5.

*Zasejwuj dokument! (zamiast Zapisz zmiany w dokumencie, klikając na ikonę sejf!)*

a z drugiej strony do zachowania rozróżnień znaczących, np.

#### Przykład 6.

*Będziemy ich eskalować!*

(od ang. ‚escalate’ = pol. ‚zwiększyć’, ‚wzmoc’, tu w znaczeniu ‚Złożymy na nich kolejną, tym razem oficjalną skargę!’)

„Pierwsze – pozostają w związku z prawem najmniejszego wysiłku, które charakteryzuje zachowanie człowieka, drugie – związane są z podstawową funkcją języka, którą jest porozumiewanie się ludzi.” (Polański 2003: 137)

W interesie całego zespołu (żeby nie użyć słowa *timu*) jest wytworzenie pewnego repertuaru zachowań zarówno językowych, jak i pozajęzykowych, których wynikiem będzie efektywna wymiana informacji służbowej. Każdorazowe tłumaczenie terminów na język polski oznaczałoby utratę cennego czasu, a ponadto nie dawałoby gwarancji jednoznacznego wskazania na konkretny obiekt z rzeczywistości pozajęzykowej:

#### Przykład 7.

*Zrobiłaś już analizę parków? (zamiast Zrobiłaś już analizę pozycji czekających na zaksięgowanie?)*

(ang. ‚park’ = pol. ‚parkować’, tu w znaczeniu ‚pozycja czekająca na zaksięgowanie’)

Bardzo często obcy termin fachowy zastępuje o wiele dłuższą, dosłownie opisującą przedmiot dyskusji wypowiedź, np.

**Przykład 8.**

*Możesz mi podać tego gutschryfta?*

(dla porównania tłumaczenie słownikowe niemieckiego terminu ‚Gutschrift’: „zapisanie na dobro (rachunku); dowód zakredytowania od. uznania rachunku” (Langenscheidt 2003: 836)

Informacje przekazywane kolegom w formie zapożyczeń z jednego języka lub nawet kilku języków obcych, które bezpośrednio i w sposób jednoznaczny wskazują na przedmiot z rzeczywistości pozajęzykowej,<sup>6</sup> ściśle określają zakres znaczeniowy wyrażanego przez nie desygnatu. Jest to z drugiej strony logiczne następstwo funkcjonalnej sprawności językowej, polegającej na konsekwentnym posługiwaniu się tymi formacjami, których używamy w oryginałach w czasie rozmowy telefonicznej, komunikacji mailowej i faksowej z klientem obcojęzycznym. Konieczność komunikowania się w obcym języku z rodzimym użytkownikiem tego języka i związany z nią wymóg nieustannego operowania pojedynczymi wyrazami czy związkami wyrazowymi z określonej dziedziny, w dużej mierze determinuje wzajemne (językowe) oddziaływanie na siebie pracowników, np.:

**Przykład 9.**

*Pan X kaže nam księgować takie calungsaufragi nawet bez frajgaby.*

(co oznacza, że Pan X kaže nam księgować takie polecenia płatnicze nawet bez dołączonego do nich zezwolenia zapłaty)

Posługiwianie się takim specyficzny kodem językowym miało na celu, oprócz funkcji czysto pragmatycznych, jeszcze jedno działanie. Mianowicie – wzmacnianie prestiżu zawodowego poszczególnych członków zespołu. Zjawisko to szczególnie widoczne było w czasie cyklu szkoleń nowych pracowników. W czasie trzymiesięcznego stażu nie tylko zapoznawano ich ze specyfiką pracy, ale przede wszystkim uczyono ich nowego języka. Regularne używanie spolszczonej terminów specjalistycznych odróżniało stażystów od pracowników na stałe pracujących w firmie. Celem głównym obserwowanej grupy było jednak (abstrahując od możliwych, nieco snobistycznych motywów działania) tworzenie adekwatnego do danej sytuacji językowej kodu, który nie będzie zawierał sformułowań wieloznacznych czy nieprecyzyjnych.

Współczesny profesjolekt jest odzwierciedleniem zarówno języka w ekonomii, jak i ekonomii w języku. Wiąże się to z trzema jego aspektami:

---

6 Bo skoro mamy w ręku dokument o nazwie *Mahnung*, to najprawdopodobniej *manungiem* będziemy go nazywać.

- 1) **mieszaniem się języków**, które jest wyznacznikiem społeczności funkcjonującej w globalnym kapitalizmie;
- 2) **precyzją, skutecznością i szybkością komunikacji**, która jest oznaką dynamicznej grupy;
- 3) **monotematycznością**, której determinantem jest miejsce pracy, wpływające na ostateczny kształt komunikacji.

Nieodzowność komunikowania się w języku firmy, np. angielskim, choć ta znajduje się w Polsce, uwypukla relację język – makro-korporacja, a co za tym idzie odzwierciedla proces globalizacji. Samo zjawisko dostosowania elementów obcych do składni języka polskiego, która narzuca własny system reguł, świadczy o tym, że język podlega warunkom zewnętrznym. Jako twór żywego spełnia w ten sposób swoją funkcję podstawową – służy do porozumiewania się.

Załącznik 1. Przykłady użycia przekształconych terminów specjalistycznych:

<i>Nie znalazłam w systemie tego rechnungu.</i>	niem. <i>Rechnung</i> = pol. „faktura”, „rachunek”
<i>Ale myślimy jeszcze nie dostali tego gutszyrtu/a.</i>	niem. <i>Gutschrift</i> = pol. „nota kredytowa”
<i>Podaj mi numer tego lifieranta.</i>	niem. <i>Lieferant</i> = pol. „dostawca”
<i>Ille masz dzisiaj manungów?</i>	niem. <i>Mahnung</i> = pol. „wezwanie do zapłaty”
<i>Na rechnungu nie ma przecież calungsfrajgaby.</i>	niem. <i>Zahlungsfreigabe</i> = pol. „zezwolenie zapłaty”
<i>Market musi to najpierw zaszperować.</i>	niem. <i>sperren</i> = pol. „zablokować do płatności”
<i>Rachunek został zaszperowany z powodu mengen-i praisdifferenc.</i>	niem. <i>Mengen- und Preisdifferenz</i> = pol. „różnica w ilości i w cenie”
<i>Najpierw musisz zrobić sztorno.</i>	niem. <i>Storno</i> = pol. „storno”
<i>Nie będziemy przecież teraz wszystkiego sztornować!</i>	niem. <i>stornieren</i> = pol. „stornować”
<i>Masz podany dobry betrag na tym inwojsie?</i>	niem. <i>Betrag</i> = pol. „kwota” ang. <i>invoice</i> = pol. „faktura”, „rachunek”
<i>Jak chcesz to zaksięgować, jak nie ma jeszcze wareneingangu?</i>	niem. <i>Wareneingang</i> = pol. „potwierdzenie dostarczenia towaru”
<i>Trzeba się skontaktować z panem X, żeby podać nam nowe kontirung.</i>	niem. <i>Kontierung</i> = pol. „konkretnie konto, na które księgowany jest rachunek”
<i>Podaj mi zie zachkonto.</i>	niem. <i>Sachkonto</i> = pol. „księga główna”
<i>To on nie zna swojego ansprechpartnera w ajnkafie?</i>	niem. <i>Ansprechpartner</i> = pol. „konsultant” niem. <i>Einkauf</i> = pol. „dział zakupów”
<i>Masz już jego bankverbindung?</i>	niem. <i>Bankverbindung</i> = pol. „dane bankowe”
<i>Mam fakturę, ale bez pi(j)osa.</i>	ang. <i>PO (purchase order)</i> = pol. „numer zamówienia”
<i>Kto jest riklestorem, pan X.</i>	ang. <i>requestor</i> = pol. „konsultant w kwestiach księgowych”
<i>Nie potrzebujesz tutaj apruwala, bo faktura jest poniżej 1000 euro.</i>	ang. <i>approval</i> = pol. „zezwolenie zapłaty”
<i>Sprawdź na koncie wendorą.</i>	ang. <i>vendor</i> = pol. „dostawca”
<i>A kto jest bajerem?</i>	ang. <i>buyer</i> = pol. „kupujący, nabywca”

Pomożesz mi w tym kejsie?	ang. <i>case</i> = pol. „sprawa”, „problem”
Ale miałam kola!	ang. <i>call</i> = pol. „rozmowa telefoniczna”
Zapdejtuć tą tabelę.	ang. <i>to update</i> = „aktualizować”
To jeszcze trzeba zdilitować (zdilejtować).	ang. <i>to delete</i> = pol. „usuwać z systemu”
Zasejwowałas ten dokument?	ang. <i>to save</i> = pol. „zapisywać na nośniku elektronicznym”
Czy ten ajtem jest już skanselowany?	ang. <i>item</i> = pol. „pozycja (w spisie)”
Jesteś już w inie?	ang. <i>in</i> = pol. „w systemie (zalogowany)”
Jaki był powód ridżektowania?	ang. <i>to reject</i> = pol. „odrzucać z systemu”
Kliknij na czerńda.	ang. <i>to change</i> = pol. „zmieniać (w systemie)”

### Literatura

- DUNAJ, Bogusław (red.). *Słownik współczesnego języka polskiego*. Tom IV. Kraków : Wydawnictwo SMS, 2000. ISBN 83-88520-20-2.
- GRABIAS, Stanisław. *Język w zachowaniach społecznych*. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2003. ISBN 83-227-1039-9.
- KOPALIŃSKI, Władysław (red.). *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000. ISBN 83-722-7582-3.
- LANGENSCHEIDTS-REDAKTION (wyd.). *Langenscheidts Taschenwörterbuch Deutsch. Polnisch-Deutsch Deutsch-Polonisch von Stanisław Walewski*. Berlin und München : Langenscheidt Verlag, 2003. ISBN 3-468-96100-6.
- POLAŃSKI, Kazimierz (red.). *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław : Wydawnictwo Ossolińskie, 2003. ISBN 83-04-04680-6.
- TOKARSKI, Jan (red.). *Słownik wyrazów obcych*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1980. ISBN 83-01-00521-1.

### Resumé

Ziel meines Beitrags ist es, einige Besonderheiten zwischenmenschlicher Interaktion in einer Arbeitsgruppe zu schildern. Es handelt sich um interessante Erscheinungen, die für die moderne Geschäftskommunikation kennzeichnend sind. Die Geschäftssprache besteht aus Elementen dreier Sprachsysteme: aus dem Polnischen, Deutschen und Englischen. Die empirischen Untersuchungen geben darüber Aufschluss, wie die Mischsprache entsteht und welche kommunikativen Funktionen sie erfüllt. Im Einzelnen wird auf folgende Fragen eingegangen: Erstens, zu welchem Zweck wird die Sprachform verwendet? Zweitens, welche Charakteristika weist sie auf? Und drittens, wo und wann kommt sie zum Vorschein? Im Mittelpunkt der Untersuchung steht die Analyse der von mir erhobenen Daten.

# Analytická verbonominální spojení – důkaz ovlivnění starší češtiny latinou a němčinou?<sup>1</sup>

František Martínek

## Abstract

The paper is based on my thesis which delimits analytical verbo-nominal constructions (AVNs) – phrases which consist of a verb with a general meaning, expressing categorical semantic features (e.g. state, change of state, and cause of change of state), and an abstract substantive – from related constructions.

Here I compare the AVNs taken from three Old and Humanistic Czech texts and from their Latin and/or German originals or translations. Seeking out interlingual parallels as well as independent intralingual models I assume that the AVNs can be constructed paradigmatically, using intralingual presuppositions to a large extent. The analysis of the AVNs also makes it possible to characterize the styles of different language versions of the same text.

## Keywords

Old Czech (up to 1500), humanistic Czech (1500–1620), influence of Latin and German on Czech, language contact, translation: word-for-word and free translation, individual style, chronicles, analytical verbo-nominal constructions

## 1.1 Úvod: analytická verbonominální spojení

V diplomové práci (Martínek 2008) jsme popisovali tzv. analytická verbonominální spojení (AVNS),<sup>2</sup> jejichž centrum můžeme ztotožnit s německým pojmem *Funktionsverbefüge*, ve významném českém humanistickém textu, *Kronice české Václava Hájka z Libočan* z roku 1541. Šlo nám o popis neprozkoumané oblasti jazyka; museli jsme se při něm vyrovnávat s řadou hraničních a sporných příkladů, a proto bylo do excerpte i následných analýz zahrnuto také množství typově různých spojení, jež vyhovovala pouze části stanovených kritérií.

AVNS jsou zpravidla tvořena sémanticky vyprázdneným slovesem a abstraktním substantivem nebo spojením předložky a takového substantiva, případně slovesem a adverbiem, srov. následující příklady: *učiniti* (*komu*) škodu, vésti války

---

<sup>1</sup> Příspěvek vznikl v rámci doktorandského grantového projektu *Lingvistická analýza českých humanistických textů* (GA UK č. 16 809) a v rámci projektu č. S900610505 *Slovní zásoba češtiny doby střední – „editio princeps“ (analýza lexikálního materiálu a jeho zpřístupnění v elektronické formě)* začleněného do Programu podpory cíleného výzkumu a vývoje AV ČR.

<sup>2</sup> Při jejich vymezení jsme vycházeli především z následujících prací: Čermák 1974, Macháčková 1983, Helbig 1984, Kralčák 2005.

(*s kým apod.*), *bitva se stane, věci hynou, oddati se na putování, vejíti v mír (s kým), míti (koho) v nenávisti, obrátiti (koho) na víru, býti (komu) potřebí, míti dosti (čeho)*. Odlišili jsme je od frazeologických a volných spojení, pojednali o konkretizaci abstrakt (např. u spojení *dáti/vsaditi (koho) do vězení*) a popsali mj. spojení slovesa se substantivem označujícím funkci, roli, úřad (*posaditi (koho) na královskou stolici, připraviti (koho) o důstojenství, korunovati (koho) za krále, pojmuti (koho) za manželku*) nebo vyjádření nastání, průběhu či ukončení nějakého meteorologického a podobného jevu (*horko přijde, povětrí se strhne, mor přijde*) a performativní užití verb dicendi v těchto spojeních (např. *oznamovati „svolávat, pořádat (koncil apod.)“*), jež všechna mají s AVNS určité společné rysy (k některým z těchto typů spojení viz zde v závěru 3. kap.). Dále jsme AVNS podrobně sémanticky charakterizovali a rozčlenili do skupin v rámci systému predikátů. U AVNS užitých ve zkoumaném textu se ukázala velká rozmanitost jejich sémantických typů.

## 1.2 Desideratum: mezijazykové srovnání

Přesto nad jasnými, konkrétními výsledky v diplomové práci převažovaly otázky a desiderata, a proto se bude AVNS zabývat i disertační práce. Korpus textů byl rozšířen – excerptována je a bude řada textů z celé humanistické češtiny (k pojmu srov. pozn. 5), a to i s ohledem na jejich žánrovou příslušnost.

K nejpodstatnějším otázkám, jež mohly být v diplomové práci pouze uvedeny, ale ani náznakem zodpovězeny, patří vliv cizích jazyků na česká AVNS.<sup>3</sup> Tento vliv bývá popisován jako projev tendenze k nominálnímu vyjadřování napříč evropskými jazyky. AVNS se v evropských i jiných jazycích běžně vyskytuje a u jazyků zkoumaných textů je možno počítat s jejich rozvinutým repertoárem (v sekundární literatuře jsou popsána mj. v klasické latině a střední horní němčině).<sup>4</sup> Odpověď na obecnou otázkou vlivu jiných jazyků na starší češtinu<sup>5</sup> ve sledované rovině lexičální a syntaktické lze prozatím formulovat pouze velmi předběžně.

## 2.1 Návrh prozatímního řešení: sonda

Vliv latiny a němčiny na repertoár českých AVNS budeme stopovat v sondě pozdě středověkých a raně novověkých textů – v úryvcích českých, latinských a německých textů kronik, významného žánru daného období. (Objem sondy byl omezen i rozsahem článku.)

<sup>3</sup> O jazykových kontaktech latinsko-českých a německo-českých, o vzdělání v latinské kulturní tradici, jakož i o „klasickém evropském stylistickém úzu“, se zmíňuje Zikánová (Zikánová 2009).

<sup>4</sup> Srov. seznam literatury u Seiferta (2004: 265–284, zvl. položky Hoffmann, Mesli, So a Tao).

<sup>5</sup> Spojení starší čeština nechápeme terminologicky. Předobrozenkou češtinu dělíme na starou (do r. 1500) a češtinu doby střední (1500–1780), tu podrobněji na humanistickou (1500–1620) a barokní.

Zkoumání AVNS ve starších fázích jazyka s sebou přináší následující metodologický problém: není možné popisovat pouze centrum jevu, protože je před výzkumem neznáme, ale i jeho okrajové oblasti a ostatní (nepevná) slovesně-jmenná spojení. Jen tak je možné ukázat např. oslabování významu sloves nebo (graduální) konkretizaci či abstraktizaci substantiv. Výsledky z češtiny je pak třeba konfrontovat se stavem v latině a němčině.

Vzhledem ke složitosti a nepředvídatelnosti zkoumaných jevů je základem práce excerpte dokladů a výstupem jsou jejich anotované elektronické databáze. Předkládaná statistická vyhodnocování nálezů nelze přečeňovat, protože na ně jsou excerptované vzorky textů příliš malé.

## **2.2 Návrh prozatímního řešení: zdroje a jejich charakteristika**

Do korpusu excerptovaných textů byly zahrnuty úryvky z následujících tří kronik, jejichž čtyři české verze jsou pozdně staročeské nebo humanistické:

- *BřezKron*: Husitská kronika Vavřince z Březové byla napsána latinsky a přeložena do češtiny. Překlad je příkladem pozdně staročeského textu, i když se zachoval v rukopise z počátku 17. století. Text čerpáme z Gollovy starší edice v PDČ.<sup>6</sup>
- *SilvKron*: *Historia Bohemica* Eneáše Silvia Picolominiho byla napsána latinsky, pochází z r. 1458. Do němčiny ji v 60. letech 15. století přeložil vratislavský městský písar Eschenloér. Existují dva české překlady, rukopisný Húskův z konce staročeského období (1487)<sup>7</sup> a tištěný Konáčův z počátku období humanistického (1510). Němčinu přebíráme z nové Bokovy edice, latinu a češtinu pro snazší dostupnost a přehlednost ze starší edice v PDČ (srov. prameny označené zkratkou *SilvKron*).
- *Hájkron*: Česky byla Kronika česká Václava Hájka z Libočan vydána v roce 1541. Německý překlad žlutického písara Jana Sandela vznikl a vyšel o půlstoletí později. Texty čerpáme ze starých tisků. Hájkovo dílo považujeme za příklad jazykového vzoru humanistické češtiny.<sup>8</sup>

---

6 Pro náš výzkum nejsou editorovy případné nepřesnosti v hláskové rovině podstatné (podobně u *SilvKron*). K latinským rukopisům a českému překladu památky srov. předmluvu k edici *BřezKron* (1893), zejm. s. 25n. a 38n.: „Překlad jest někdy otrocky věrný [...], někdy velice volný. [...] I lze říci, že tento starý překlad kroniky Vavřincovy jako památka staršího jazyka bezcenný není právě proto, že se tento v něm do forem daných latinskou předlohou vtěsnati nechtl.“ (s. 38)

7 Húská překládal podle prvního latinského tisku z r. 1475, srov. J. Kolár v předmluvě k *SilvKron* 2005/3: 8.

8 Takovou roli mu s odkazem na tvrzení literárního historika J. Kolára připisuje Zikánová (Zikánová 2009).

U *BřezKron* a *SilvKron* doklady určujeme stranou edice, u *HájKron* rokem v Hájkově textu. Pokud není řečeno jinak, stojí u *SilvKron* nejprve doklad Húskův, pak Konáčův. Latinské doklady zapisujeme tak, jak je nacházíme v edicích. České doklady v citacích přebíráme z edic nebo transkribujeme podle běžných zásad, reprezentativní podoby spojení však uvádíme v podobě předpokládané k r. 1500. Němčinu v dokladech transliterujeme,<sup>9</sup> zápis spojení v reprezentativní podobě však pro přehlednost také do určité míry normalizujeme. Pokud je to účelné, stojí vedle sebe paralelní doklady z různých jazyků v reprezentativní podobě a jako (zkrácená) citace.

### **2.3 K překládání v pozdním středověku a raném novověku**

Excerptované památky, jako tři výrazné příklady z mnoha, dokumentují kulturní kontakty v Evropě pozdního středověku a raného novověku. Je mezi nimi zastoupen také jeden text původně český, přeložený do němčiny,<sup>10</sup> a tak by se mohlo zdát, že zkoumáme češtinu jak textů přeložených, tak originálních. Nesmíme ale zapomenout na latinské vzdělání humanistických autorů, které vede k napodobování vzorů a v podstatě znemožňuje najít text bez cizích vlivů (případně ověřit, že text bez takových vlivů skutečně je; srov. pozn. 3).

Neprovádíme analýzy dalších dobových překladů, a proto se zde nepokoušíme zformulovat obecné charakteristiky jednotlivých verzí. Pokud bychom užili adjektiva jako *věrný*, *strohý*, *ozdobný* atd., srovnávali bychom jimi excerptované texty a jejich verze výhradně mezi sebou, nikoliv s texty dalších památek.

Texty byly s ohledem na jiná než žánrová hlediska vybrány nahodile: máme na mysli jak jejich jazyk – např. Húskův překlad pochází z geograficky i jazykově okrajového jihomoravského území<sup>11</sup> –, tak jejich recepci a vliv, jež s předchozím jistě souvisejí: např. německý překlad *SilvKron* se dochoval jen ve dvou rukopisech, zatímco *HájKron* vyšla německy tiskem vícekrát. Vedle toho není (u rukopisů, v menší míře u tisků) možné v rámci našeho výzkumu prověřovat, zda bylo překládáno přesně z verze do verze, které stojí v edici proti sobě.<sup>12</sup>

Ze všech uvedených důvodů je předkládaný výzkum předběžný a spíše naznačuje další možnosti zkoumání, než aby poskytoval zobecnitelné výsledky.

9 S drobnými výjimkami: počáteční *j*- a *v*- přepisujeme jako *i*- a *u*, *f* přepisujeme jako *s*.

10 Přinejmenším pasáže z Hájkova textu byly přeloženy i do soudobé latiny, a to v kronice olomouckého biskupa Jana Dubravia *Historiae Regni Boemiae ... Libri XXXIII* (1552, Knihopis č. Ko2132; s pozměněným titulem *Historia Boiemica...* vyšla ještě v letech 1575, 1602 a 1687, Knihopis Ko2133–2135).

11 O moravském původu překladatele viz J. Kolář v předmluvě k *SilvKron* 2005/3: 5n. a další literatura zde uvedená; o písářských a hláskových zvláštnostech zachycených v jeho rukopisu viz tamtéž: 15n.

12 K tomu srov. informace v citované sekundární literatuře, zejména v předmluvách k edicím.

### 3. Řešení: poznatky získané díky provedeným sondám<sup>13</sup>

Sondy především poukázaly na následující skutečnosti, které vyžadují další komentáře: a) Velké množství AVNS si v originálech a překladech doslově odpovídá. b) Pokud proti sobě stojí dvě AVNS, která si vzájemně neodpovídají, mohou vyjadřovat buď různé fáze děje, nebo jiný agens.<sup>14</sup> c) To, že si některá spojení v originále a překladu neodpovídají, je podmíněno individuálním stylem překladatele. d) Mnoho slovesně-jmenných spojení nelze označit za AVNS, i když mají některé jejich rysy.

Zastavme se nejprve u *SilvKron*, kde můžeme sledovat více verzí textu než dvě, a tak bude mít statistická sonda vyšší výpovědní hodnotu než u dalších textů. Z celkem 241 vyexcerpovalých slovesně-jmenných spojení různých typů<sup>15</sup> jsme jich jako AVNS klasifikovali v latině 97, v Húskově češtině 117, v Konáčově češtině 88 (avšak text překladu je na několika místech zkrácen<sup>16</sup> a osmi latinským AVNS tak v databázi odpovídá „prázdné místo“ – poměr AVNS v češtině překladu ku latině originálu by tedy byl u Húsky 121 %, u Konáče 99 %) a v němčině 82 (85 %).

Číslu se nesmíme nechat zmást. Neříkají, že u Húsky nemá oporu v originálu každé šesté AVNS, zatímco Konáč téměř všechna spojení překládá věrně a nová nedodává: pokud se totiž v originále nachází AVNS, je přítomno – s jedinou výjimkou – pokaždé i u Húsky (99 %), naopak u Konáče jen v 69 případech (78 %), v němčině dokonce jen ve 49 (51 %). Húská často překládá latinská AVNS kategoriálním slovesem se dvěma koordinovanými abstrakty, a tak nám dodává další spojení, srov.: *fomentum dare (aliquo) – dátι (čemu) podnět a kořen* (133); *sentenciam ferre – vydati ortel a výpověď* (135).<sup>17</sup>

Konáč byl lépe než Húská obeznámen se slovní zásobou i systémovými možnostmi tehdejší češtiny<sup>18</sup> a jeví v užívání AVNS výraznou samostatnost. Následující AVNS užil, i když v předloze byla jiná konstrukce, nejčastěji prosté sloveso:

<sup>13</sup> AVNS v originálu a německém překladu *HájKron* jsme podrobněji a s větším množstvím dokladů charakterizovali v jiném článku (Martínek 2009).

<sup>14</sup> Srov. následující doklady z *HájKron*: pro vyjádření odlišné fáze děje nebo procesu: *nevole vzniknou – die Empörung ist* (1413), naopak *roztržka je – ein Zwispalt erhebt sich* (1415); pro užití jiného podmětu: *míti odpověď – ein Antwort geben* (1413 aj.). Podobně v dokladu z *BřezKron*: *emulos veritatis in Praga magnus timor invasit – nepřátelé pravdy u velikém strachu byli sou* (345).

<sup>15</sup> U všech 241 spojení jsme zachytily paralely v ostatních verzích, pokud byly k dispozici. V žádné z verzí nebylo jako AVNS klasifikováno 84 spojení. – Jako spojení zde označujeme kombinaci jednoho slovesa a jednoho substantiva v libovolné verzi textu, a tak budou např. Húskovo *vydati ortel a výpověď* a jeho německá paralela *ortil und recht geben* zaneseny jako dvě AVNS, zatímco *sentenciam ferre* a výknnouti *ortel* z dalších textů je jedno AVNS.

<sup>16</sup> Vynechání jsou mj. důsledkem Konáčovy snahy tlumit protihusitské výpady originálu.

<sup>17</sup> Už J. Kolář si všiml, že pro Húsku je typický sklon překládat latinský výraz dvěma českými synonymy nebo slovy podobného významu. Mezi překlady má i jedno AVNS: *fit tumultus – běše pohrom, sta se klopot* (v předmluvě k *SilvKron* 2005/3: 13). – Srov. také pozn. 15.

<sup>18</sup> Připomínáme stylistické hodnocení Húskova překladu: J. Kolář upozorňuje, že v něm není zachováno Silviovo vypravěčské umění a že v Čechách mohla být kronika recipována až

býti v posměchu (129) – *irridendas, bylo osmíváno* (*ibid.*), *vorspotten* (158)  
 míti svobodu (131) – *liberum esse*, býti svobodno (*ibid.*), v němčině jinak  
 míti překážku (132) – *prohibitus, zabráněno mu* (*ibid.*), *im wart vorbotten* (161)  
 učiniti pomoc (132) – *consulturum, poraditi* (*ibid.*), *sachen raten* (161)  
 míti péčí (*o co*) (139) – *solicitare*, Húská stejně (*ibid.*), *gedocht her* (169)  
 obyčej je (140) – *consueverunt, zvykla jsú* (*ibid.*), v němčině není  
 učiniti zmínku (*o čem*) (141) – *meminimus, míti zmínku (o čem)* (*ibid.*), v němčině  
 není

Modelovou situaci, jak se s latinským textem překladatelé vyrovnávali, představují překlady spojení *vita excedere* (139): Húská spojením vyjít z života doslově převádí latinský obraz, Konáč užívá obvyklé české AVNS sjíti ze světa (*ibid.*), Eschenloér má prosté sloveso (*starb her*, 169). Húskovu závislost na latině ukazují i různé překlady spojení (*aliquem*) *inter amicos habere*: Húská má míti (*koho*) mezi přátely, Konáč běžné míti (*koho*) za přítele (138), v německém překladu je (*jn.*) *undir frunde seczen* (168).

Výskyt AVNS v překladu nezávisle na předloze pro nás byl u Konáče důkazem svébytnosti určité složky repertoáru slovesně-jmenných spojení v češtině. Spojení utvořená bez vzoru v latinském originálu nacházíme i v Eschenloérově německém překladu, i zde stojí AVNS na místě prostých sloves v latině (i češtině). Nejtypičtější příklady jsou: *lust haben* (156) m. *oblectare, kochati se*, býti *pilen* (127); *liebe haben* m. *amare, milovati* (*ibid.*); také *frid haben* (*her hat frid*, 167) m. adjektiv *quietum, tichého, pokojného* (138). Další příklady uvádíme v přehledu:

*einen auflauf machen* (154) – *invadere*, oba české překlady *udeřiti* (125)  
*im begriffen haben* (157) – *concipere*, Húská *počíti*, Konáč *vzítí (co) před se* (128)  
*undirscheit haben* (159) – *nil distare*, Húská býti rozdílno, u Konáče chybí (130)  
*obirhant nemen* (159) – *debacchari*, oba české překlady *rozmoci se* (130)  
*von lere uffhoren* (160) – *docere non destitut*, oba české překlady *přestávati učiti* (131)  
*(etw.) zu herczen nemen* (165) – *animadvertere*, oba české překlady *znamenati* (135); podobně na s. 160

---

v překladu Konáčově (v předmluvě k *SilvKron* 2005/3: 13). V Húskově překladu našel Kolář řadu chyb (v předmluvě k *SilvKron* 2005/3: 11 a 13n.; podobně na chyby v Eschenloérově překladu upozorňuje V. Bok v předmluvě k *SilvKron* 2005/2: 75–79). Pro dokreslení uvedeme jeden Húskův omyl, obrazně slovesně-jmenné spojení (ovšem nikoli AVNS!), na něž Kolář výslovně neupozornil: *orditus es telam – nastrojils novú střelu* (Húská) – *ty jsi [...] plátno [...] setkal* (Konáč, 139) – *leymot machen* (168). Húská nepochopil obraznou představu „*tkaní plátna*“ léčky (srov. české slovo *pletky*), a tak interpretoval, že vyrovnání s nepřítelem mělo nastat pomocí přízemnějšího prostředku, *střely* (lat. *telum*).

Eschenloër užívá méně sloves, nominalizuje je a adjektivizuje, nešetří předložkovými vazbami. Tím vším text kondenzuje. Srov. překlad *mit vorgebung allir sunde* (162) za *remissionem indulgere* – dáti *odpuščení/odpustky* (133). Překlady AVNS předložkovým spojením najdeme i v HájKron: *poněvadž jest takový omyl učinil – von wegen dieser seiner Unbesonnenheit* (1256); *měl příjemí – mit dem zu Namen* (1260). Na základě uvedených dokladů vyslovujeme domněnku, že pro předložková vyjádření má cílový jazyk, němčina, obecnou tendenci. Vedle toho je patrné, že Eschenloër překládá Silviovu vybroušenou latinu „*přízemněji*“, obraty vysokého stylu podává prostěji a méně obrazně. Jen jediný příklad: AVNS *kein arbeit tat er* (155) má na místě *labores fugiens* (Húška a Konáč rovněž obrazněji: *prací se varuje, před pracemi utíkaje*, vše 126).

Ještě než se však dostaneme k individuálním překladatelským řešením, musíme zmínit jednu obecnou tendenci: Zvláště při doslovném překladu se pod vlivem jazyka originálu dostávají do cílového jazyka obrazná pojmenování a metafore. Ve výchozím jazyce jsou již setřelé, ale v překladu působí básnický, svěže.<sup>19</sup> V případě AVNS jde často o spojení s abstraktem v nominativu, protože ta bývají méně ustálená. Srov. následující příklady:<sup>20</sup>

*spojení error irrepit* je u Húsky přeloženo obrazně (*blud připlzne*) a u Konáče „*se-riózněji*“: *různice se vyjeví* (vše 131); do německého překladu *SilvKron* podobné metafore nenašly cestu (*irnisse entsteht*, 160)

(*aliquem*) *ad destruccionem concitare – zbudit* (*koho*) *k skazení (čeho)* (BřezKron 332)

*abhominaciones ac deordinaciones exercere – ploditi ohyzdnosti a neřády* (ibid. 334/333)

*fidem adhibere (aliquo) – přiložiti víru (čemu)* (ibid.)

(*aliqui*) *doctrinam seminare – rozsívatí (čí) učení* (ibid. 339)

*adversariis ... timore magno ac tremore aresentibus – protivníci strachem vadli sou* (ibid. 347)

Jak jsme již naznačili, neshody mezi překladem a originálem mohou být podmíněny i individuálním stylem překladatele. Hodnotit po stylistické stránce jednotlivé příklady a odpovědět na otázku, zda jde na příslušných místech o zábavnost a expresivní vyjádření, nebo o „knižní“ prvky vysokého stylu, je však bez konfrontace s dalšími dobovými texty obtížné, proto je následující tvrzení

<sup>19</sup> Nevěnujeme se zde otázce, nakolik může jít o překladatelův záměr a nakolik je popsáný účinek neintencionální.

<sup>20</sup> Bez bližšího průzkumu slovní zásoby starší češtiny samozřejmě nelze vyloučit, že některá z uvedených spojení v ní byla běžná.

pouze hypotézou: Na několika místech se zdá, že překladatel Sandel text *HájKron* jakoby zlehčuje a popularizuje. Tak má na místě českého *ale on zanedbal*jeti německý frazém *etwas in Wind schlagen* (1415, z nové češtiny známe spojení *mluvit do větru* s týmž významovým prvkem nezájmu). Na místě českého *vejít v zapomenutí* pak Sandel má *bisz es in Vergessenheit gestelt und Grasz darüber gewachsen* (rovněž 1415). Pokud v češtině na někom roste tráva, je po smrti; uvedené německé spojení má význam „být zapomenuto“ a je tedy synonymní k AVNS (etw.) *in Vergessenheit stellen*.

Snahu o větší barvitost v překladu, tentokrát německého, snad můžeme dokumentovat také následujícím místem ze *SilvKron*: Silvius a Konáč mají neutrální *tres sordidae artis homines a některí chaterných řemesl*. Húnska přidává další adjektivum: *tře smrdutého a mrzkého řemesla muži* (vše 133). Eschenloér volí překlad s vedlejší větou obsahující AVNS: *drey böse leute, die stinckende werk der menschen pflegen zu volbrengen* (162).

Obecné shody v repertoáru AVNS ve zkoumaných jazycích dovolují uvažovat ještě o jiných věcech, než je míra věrnosti příslušných překladatelů originálním textům a míra mezijazykového ovlivnění. Ukazují totiž na blízkost repertoáru slovesně-jmenných spojení v příslušných vývojových fázích třech evropských jazyků a v některých případech pravděpodobně také na schopnost jazyka, do kterého se překládalo, modelově vytvořit potřebný člen řady AVNS.

Podívejme se blíže na některé příklady z *HájKron*. Je zajímavé sledovat, jak různě jsou přeložena nejběžnější česká kategoriální slovesa, např. *(u)činiti*. Bývají za něj různá slovesa: *aufrichten, begehen, erzeigen* (*učiniti milost - gnade erzeigen*, 1260), *führen, halten, leisten* (*učiniti pomoc - Beystand läisten*, 1260), *machen, thun, zufügen*.<sup>21</sup> Věty se spojením *(u)činiti* škodu, v českém textu mimorádně frekventovaným, jsou přeloženy více způsoby, ale pořád v nich zůstávají AVNS: *theten [...] grossen Schaden* (1254 a další příklady); *ihme einen Schaden mit Diebstal zugefüget solte haben* (1256 a další příklad); *einen Angriff thun* (1260). Navíc plnovýznamové sloveso v příkladu *jemu nic neškodilo* je přeloženo jako *dem Manne aber widerfuhr kein Schade* (1256).

Naznačuje náš omezený počet dokladů mezeru ve slovní zásobě některého z jazyků? Ukážeme si, co může znamenat, pokud je na místě AVNS v jednom z jazyků plnovýznamové sloveso: AVNS *die Flucht geben* je v překladu *HájKron* za slovesa utéci a *rozběhnouti se*, jako synonymum je ještě *pryč se obrátili*; v překladu počali utiekati (1260) je opisně vyjádřen počátek děje. Hájek má ještě obrátili

---

<sup>21</sup> Některá AVNS je obsahující jsou nahrazena prostým slovesem – *za učiniti nadání je stiften* (1255), *za činiti pomoc beystehen* (1260) – nebo jinou konstrukcí: např. *učiniti (komu) překážku – (jm.) sehr verhinderlich sein; činiti (komu) díky – (jm.) Danck sagen* (obojí 1260); *učiniti zmínku – (etw.) gedacht werden* (1414).

(*koho*) na běh „přinutit (někoho) utíkat“ přeložené jako (*jn.*) *in die Flucht schlagen* (1260). Tyto doklady nás nutí ověřit hypotézu, že v humanistické češtině nebylo slovesně-jmenné spojení typu *dáti se na útěk*. – Spojení *běžeti na útěky* je ve staré češtině (*BiblDrážď*, *BiblKoř*, *JakPost*, *RokMakMuz*, *KrčínHrad*, *BiblPraž* aj.) a pak i v češtině doby střední (u *Blahoslava*) dostatečně doloženo,<sup>22</sup> má však význam „běžet (jako) o závod“ (za lat. *cursus*). Spojení *dáti se na útěk* a *obrátit se na útěk* naproti tomu příliš dobře doložena nejsou: Má je pouze *BřezKron* – v našem materiálu je *oddati se k utíkání za fugam inire* (347) – a jejich varianty *dáti se v útěky* a *obrátit (se) na útěky* se pak na počátku 18. století objevují u *Bílovského*. Spojení *být na útěku* dokládá *Rosův slovník*. České doklady tedy (na rozdíl od německých) nenapovídají velkému rozšíření hledaných AVNS: můžeme se domnívat, že byla pod vlivem originálu užita v *BřezKron*, ale do dobového jazyka se nedostala.

Věnujme nyní pozornost slovesně-jmenným spojením, která jako AVNS označit nemůžeme. V jednom z takových případů je jmenným komponentem spojení konkrétum. Přitom však dochází ke konkretizaci abstrakt a naopak k zevšeobecňování významu konkrét, a tak zde narázíme na řadu přechodných případů, které můžeme těžko posoudit bez detailních průzkumů. Srovnejme jen příklady ze *SilvKron*, v nichž slovesa vyjadřují obecné významy, např. způsobení změny stavu, a jež obsahují jasná konkréta *vincula* a *okovy* a proti nim konkretizovaná abstrakta *custodia* a *hute*: *in custodiam habitus est*, *in custodiam datus* (126); *in vinculis habitus est* (135) – Húnska: *dáti (koho) u vězení* (2×, 126); jmíti (koho) v okovách (135) – Konáć *držeti (koho)* v vězení, *dáti (koho) do vězení* (126); *držeti (koho)* v vězení (135) – (*jn.*) *in gefängnis halten*, (*jn.*) *in hute geben* (155); (*jn.*) *in gefencknis behalden* (165).<sup>23</sup> Podobně rozdílná jsou abstrakta ve spojeních *připraviti (koho) o život / o hrdlo „zabít, resp. nechat zabít“* a *vydati (své) životy / (svá) těla „zemřít“*.

Ke spojením majícím blízko k AVNS ještě uvedeme, že významnou sémantickou skupinou sloves vyjadřujících především obecný význam jsou taková, která označují likvidaci něčeho, způsobení (nežádoucí) změny, např. *potupovati*, *pozhrdnouti*, *opomítati* (*SilvKron*), *udusiti*, *utlačiti* (*BřezKron*) atd. Další přechodné případy spojení podobných AVNS (se substantivem označujícím funkcii, roli nebo úřad; s verby dicendi v performativním užití apod., srov. odd. 1.1) zde z prostorových důvodů ponecháváme stranou.

<sup>22</sup> Staročeské doklady čerpáme z lístkového archivu oddělení vývoje jazyka ÚJČ AV ČR, v. v. i. Staročeské památky zkracujeme podle úzu publikace *Staročeský slovník...* (1968). Doklady z češtiny doby střední čerpáme z Tylova lístkového archivu, jenž se v současnosti zpracovává v oddělení vývoje jazyka ÚJČ.

<sup>23</sup> S jinými slovesy i substantivy v *BřezKron*: *carceri duro [...] mancipatur – do tvrdého žaláře [...] vsazen jest* (332), *in captivitatem assignatus – u vězení jest dán* (335) aj.

#### **4. Závěr: shrnutí výsledků a výhledy do budoucna**

Provedené srovnání textů se zaměřením na vybraný jazykový jev sloužilo jako prostředek, pomocí něhož jsme se dobrali jazykové a stylové charakteristiky památek a popsali jejich jazykové a stylové odlišnosti (to je zvlášť patrné u obou německých překladů). Analýza prokázala rozvinutý repertoár AVNS ve zkoumaných jazycích a v náznacích také možnosti modelového tvoření spojení při překladu. Do jisté míry je u jednotlivých textů možné odpovědět na otázku, nakolik se překladatel cítí vázaný originálem a do jaké míry naopak přistupoval k překladu tvůrčí metodou.

Hlavní úkol našich analýz přitom spočívá v upozornění na způsoby, jakými je možno zkoumat jazykové jevy starší češtiny. Abychom dosáhli závažnějších výsledků, bude třeba jednak rozšířit počet analyzovaných textů a dbát přitom na vyvážené zastoupení žánrů, jednak výsledky analýz s užitím statistických metod přesněji kvantifikovat. V případě AVNS zde bude nutné sledovat zejména jejich podíl na celkovém počtu predikát<sup>24</sup> a zohlednit přitom zastoupení nominalizovaných struktur ve větách. Dostatečnou metodickou oporu k tomu poskytuje teoretická část monografie německého lingvisty Jana Seiferta o FVG v německých právnických textech 18.–20. stol. (2004: 119n. a 134n.).<sup>25</sup>

#### **Prameny:**

- HájKron. HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká*. Praha : J. Severýn a O. Kubeš, 1541. Knihopis č. Ko2867. Elektronický přepis částí textu pořízený Janem Linkou z ÚČL AV ČR (v transliteraci). Excerpovány s. 238v–244r a 369v–372r.
- HájKron. HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Böhmische Chronica Wenceslai Hageci*. Přel. J. Sandel. Prag : M. Pštros, 1596. Knihopis č. Ko2868. (Další vydání z let 1697 a 1718: Knihopis č. Ko2869 a Ko2870.) Excerpovány – paralelně k české verzi – s. 319r–326v 1. části a 72r–75r 2. části.
- SilvKron. SILVIUS PICCOLOMINI, Aeneas. *Historia Bohemica*. In *Drobnejší kroniky a zprávy k dějinám českým. Prameny dějin českých*. Ed. Josef Emler. [Nedokončený a oficiálně nedistribuovaný poslední díl PDČ, připravovaný a tištěný v Praze v letech 1895–1899.<sup>26</sup>] (Synoptická edice latinského textu, původně z r. 1458, a Húskova i Konáčova českého překladu. Knihopis č. K13884 – Konáč.) Excerpovány s. 125–141.
- SilvKron. SILVIUS PICCOLOMINI, Aeneas. *Historia Bohemica. Band 1: Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes*. Ed. Josef Hejnic. Köln; Weimar; Wien : Böhlau Verlag, 2005. ISBN 3-412-15504-7.

<sup>24</sup> Mj. je třeba dále prověřit hypotézu, vyslovenou v diplomové práci, že AVNS v Hájkově textu kronikáři pomáhají udržet odstup od vypravovaných příběhů a dodat jim na vážnosti, protože se podstatně častěji vyskytuje např. v těch úsecích textu, kde se představují myšlenky a plány významných panovníků, a méně v dramatickém líčení bitevních scén (Martínek 2008: 134n.).

<sup>25</sup> Srov. její jasné formulovaný požadavek: „Eine empirische Untersuchung, die nach dem Anteil und der Bedeutung von Funktionsverbgefügen in einem Textkorpus fragt, muß daher von einer Beschreibung der gesamten syntaktischen Verhältnisse ausgehen.“ (Seifert 2004: 113)

<sup>26</sup> O této edici podrobněji informuje J. Kolář v předmluvě k SilvKron 2005/3: gn.

- SilvKron. SILVIUS PICCOLOMINI, Aeneas. *Historia Bohemica. Band 2: Die fröhneuhochdeutsche Übersetzung (1463) des Breslauer Stadtschreibers Peter Eschenloér.* Ed. Václav Bok. Köln; Weimar; Wien : Böhlau Verlag, 2005. ISBN 3-412-15604-3. Excerpovány s. 154–170.
- SilvKron. SILVIUS PICCOLOMINI, Aeneas. *Historia Bohemica. Band 3: Die erste altschechische Übersetzung (1487) des katholischen Priesters Jan Húška.* Ed. Jaroslav Kolár. Köln; Weimar; Wien : Böhlau Verlag, 2005. ISBN 3-412-15704-X.
- BřezKron. Vavřínce z Březové Kronika husitská. In GOLL, Jaroslav (ed.). *Prameny dějin českých, díl V.* Praha : Nadání Františka Palackého, 1893, s. 327–534. (Synoptická edice latinské a české verze.) Excerpovány s. 329–347.
- Knihopis : Knihopis Digital. České prvotisky a staré tisky (1476–1800) on-line [online].* [cit. 2010-06-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.knihopis.org/index.asp>>; vyhledávací databáze dostupná z <<http://db.knihopis.org/>>.
- Staročeský slovník. *Úvodní statí, soupis pramenů a zkratek.* Praha : Academia, 1968. ISBN 21-101-68.

#### Literatura:

- CĚRMÁK, František. Viceslovna pojmenování typu verbum – substantivum v češtině (Příspěvek k syntagmatice tzv. abstrakt). *Slово a slovesnost.* 1974, roč. 35, č. 4, s. 287–306.
- HELBIG, Gerhard. Probleme der Beschreibung von Funktionsverbgefügen im Deutschen. In HELBIG, Gerhard (ed.). *Studien zur deutschen Syntax. Band 2.* Leipzig : VEB Verlag Enzyklopädie, 1984, s. 163–188.
- KRALČÁK, Lubomír. *Analytické verbo-nominálne spojenia v slovenčine: Synchrónno-diachrónny pohľad.* Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2005. ISBN 80-8050-832-1.
- MACHÁČKOVÁ, Eva. Analytické predikaty. Substantivní názvy dějů a statických situací ve spojení s funkčními slovesy. *Jazykovědné aktuality*. 1983, roč. 20, č. 3 a 4, s. 122–176.
- MARTÍNEK, František. *Analytická verbonominální spojení v Hájkově Kronice české (1541).* Praha : diplomová práce obhájená na FF UK, 2008, 144 s. + 19 s. příloh.
- MARTÍNEK, František. Poznámky k jazyku a stylu Hájkovy Kroniky české. In *Pokušení Jaroslava Kolára. Sborník k osmdesátinám.* Praha : ÚČL AV ČR; FF UK, 2009, s. 115–125. ISBN 978-80-85778-65-6.
- SEIFERT, Jan. *Funktionsverbgefüge in der deutschen Gesetzesprache (18.–20. Jahrhundert).* Hildesheim; Zürich; New York : Georg Olms Verlag, 2004. ISBN 3-487-12554-4.
- ZIKÁNOVÁ, Šárka. *Postavení slovesného přísudku ve starší češtině (1500–1620).* Praha : Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1381-9.

#### Resumé

Der Vergleich von Funktionsverbgefügen (AVNS) in drei Chroniken aus dem 15. und 16. Jahrhundert, die in tschechischer, lateinischer und/oder deutscher Sprache vorhanden sind, zeigt zwischensprachliche Parallelen im Bereich der AVNS, deutet aber auch die Existenz unabhängiger innersprachlicher Modelle an: bei der Übersetzung können unter Berücksichtigung innersprachlicher Voraussetzungen neue AVNS paradigmatisch gebildet werden. Die Analyse von verbonominalen Gefügen ermöglicht eine präzise stilistische Beschreibung einzelner Textversionen – erwähnenswert ist hier v.a. die Wirkung übersetzter bildlicher Ausdrücke und Metaphern.

# Zur Übersetzung von Phraseologismen. Eine Textanalyse am Beispiel der Erzählung *Chrzciny* von Jan Himilsbach

Anne Panier

## Abstract

A phraseologism is a group of words that consists of a minimum of two words, that is fixed and composes a semantic unit. When translating them you have to bear in mind these characteristics as well as their expressive function in the text. Csaba Földes distinguishes total and partial equivalents as well as lexical translations, false friends and zero equivalence. Referring to Ferdinand de Saussure's theory of *langue* and *parole* my study strives to analyze Jan Himilsbach's text *Chrzciny* and its translation *Die Taufe* by Martin Sander. It focuses on the roles of the dictionary and specific context in the translation process of phraseologisms.

## Keywords

Phraseology, phrase, idiom, idiomatic expression, *langue*, *parole*, translation, equivalence, false friends, culture-specific concepts (*realia*), paraphrase, dictionary, text, linguistics, literature

## Jan Himilsbach

Die Erzählung *Chrzciny* (dt. *Die Taufe*) erzählt die Umstände der Taufe eines Waisenkindes. Sie hat autobiografischen Charakter, denn auch der Autor Jan Himilsbach (1931–1988) verlor während des zweiten Weltkrieges seine Mutter. In Mińsk Mazowiecki geboren, hatte er seinen Vater nie kennengelernt. Mit elf Jahren tauftete man ihn, um zu verhindern, dass die deutschen Besatzer ihn für einen Russen oder gar Juden hielten (Sander 2006: 189).

Himilsbach war Schriftsteller und Laienschauspieler, vor allem aber kannte man ihn als Lebenskünstler und notorischen Trinker. Berühmtheit erlangte er im Film *Rejs* (1970) von Marek Piwowski (Sander 2006: 196).

Seine schriftstellerischen Werke sind „meist einfacher Art, sein Stil verrät Nähe zur mündlichen Erzähltradition“ (Sander 2006: 193). Sie sind – neben einem sehr bildhaften Ausdruck und Sprachspielen – durch eine hohe Phraseologismendichte gekennzeichnet und daher für die folgende Untersuchung gut geeignet.

## Übersetzungsproblematik

Phraseologismen zeichnen sich durch besondere Eigenschaften aus: Burger (2007: 14) spricht von Polylexikalität, Festigkeit und Idiomatisitität. Letztere als Besonderheit der phraseologischen Bedeutung hat zur Folge, dass ein Phraseologismus

eine wörtliche und eine übertragene Bedeutung hat (Burger 2007: 13). Aus deren Spannungsfeld erwächst die Funktion von Phraseologismen im Text: Sie sind Träger der Expressivität<sup>1</sup> (Burger 2007: 82f.), die bei einer Übersetzung übertragen werden muss. Daher sollte beachtet werden, „daß ein AS<sup>[2]</sup>-Phrasem, wenn irgend möglich, wieder durch ein ZS<sup>[3]</sup>-Phrasem wiedergegeben werden sollte“ (Kosta 1986: 496).

Dabei ist vor allem der literarische Übersetzer nicht nur mit Phraseologismen in ihrer neutralen Form, sondern auch mit Variationen<sup>4</sup> und Modifikationen<sup>5</sup> (Burger 2007: 25–27) konfrontiert. Das ist darauf zurückzuführen, dass beleristische Texte „einen poetischen und damit auch einen ästhetischen Eindruck hervorrufen“ sollen (Gläser 1986: 171). Der individuelle Schreibstil eines Autors ist hierfür von grundsätzlicher Bedeutung (Gläser 1986: 166). Um eine adäquate Übersetzung zu erstellen, muss der Übersetzer demnach nicht nur sein sprachliches, soziokulturelles, landeskundliches und literarisches Wissen aufbieten. Er muss auch die künstlerische Intention des Autors interpretieren und gewissermaßen selbst zum Künstler am jeweiligen Text werden (Gläser 1986: 171). So betont Karl Dedecius (1986: 17) die schöpferische Eigenleistung des Übersetzers, „der zwischen Kunst und Wissenschaft vermittelt“ (Dedecius 1986: 136). Natürlich hat die künstlerisch-translatorische Freiheit ihre Grenzen dort, wo sie mehr will, als dem Original sinngemäß zu entsprechen.

So ist im Allgemeinen der Übertragung der denotativen Bedeutung des Phraseologismus die höchste Priorität einzuräumen (Földes 1996: 117). Bezuglich beleristischer Texte gilt aber auch für den expressiven Charakter des Textes, dem das Denotat zuweilen sogar untergeordnet werden muss, eine Invarianzforderung (Gläser 1986: 167). Konkret wird diese Diskrepanz z. B. bei paraphrasisch oder aber lexikalisch übersetzten Phraseologismen, bei denen ein Zielsprachenphraseologismus fehlt und deshalb die Expressivität bei der Translation verloren zu gehen droht. In solchen Fällen sollte der Verlust kompensiert werden<sup>6</sup> (Łabno-Falecka 1995: 276).

<sup>1</sup> Sie schließt den sogenannten „konnotativen Mehrwert“, der durch die Aktualisierung der übertragenen und der wörtlichen Lesart, durch die Bildhaftigkeit, aber auch durch andere rhetorische Merkmale wie z. B. bestimmte strukturelle Reimschemata hervorgerufen wird, ebenso ein wie einen „pragmatischen Mehrwert“. Letzterer wird dadurch hervorgerufen, dass Phraseologismen Handlungen nicht nur beschreiben, sondern auch bewerten.

<sup>2</sup> Ausgangssprache

<sup>3</sup> Zielsprache

<sup>4</sup> Ein bestimmter Phraseologismus verfügt usuell über mehr als nur eine vollständig fixierte Nennform.

<sup>5</sup> Ein bestimmter Phraseologismus erfährt eine in nur einem Text zum Tragen kommende okkasionelle Abwandlung.

<sup>6</sup> „Unter Kompensation wird Einsetzen wiederholter Rede (>Phraseologismus) an einer anderen Stelle des Translates verstanden, als sie im Original steht, eben als ‚Kompensation‘“

An dieser Stelle kommt der für den Übersetzungsprozess relevante Unterschied zwischen *langue* und *parole* nach Ferdinand de Saussure zum Tragen: *langue* bezeichnet das abstrakte Sprachsystem, *parole* hingegen Sprache in ihrem konkreten Gebrauch.

Die *langue*-Ebene ist u. a. in Wörterbucheinträgen repräsentiert, die durch konfrontative Analysen ermittelt wurden. Die problematischsten Äquivalenzbeziehungen im Sprachsystem sind die sogenannten falschen Freunde und die Nulläquivalenzen, die natürlich auch im Bereich der Phraseologismen existieren. Auch interlinguale Äquivalente, in denen es zu Veränderungen im Bildspenderbereich kommt, stellen hinsichtlich der Kulturspezifität von phraseologischen Bildern und der konnotativ-expressiven Veränderungen Übersetzungsprobleme dar. Zudem sind phraseologische Äquivalente mit unterschiedlichen stilistischen Markierungen problematisch.

Der Übersetzungsprozess dagegen findet auf der *parole*-Ebene statt, denn Texte sind „mehr und qualitativ anders [...] als die Summe ihrer sprachlichen Teile“ (Snell-Hornby 2005: 67). Daraus ergibt sich, dass „Bedeutungseintragungen der Wörterbücher [...] nur einen Ausschnitt dessen verzeichnen [können], was mit der Verwendung des phraseologischen Sprachzeichens im Text gebunden wird“ (Földes 1996: 118). Die Einträge in Wörterbüchern können z. B. aus kontextuellen Gründen oder durch individualstilistische Merkmale des Autors in der konkreten Textsituation unangebracht sein und sollten daher nur als Orientierungshilfen für den Übersetzer dienen (*ibid.*). Die Rolle des Kontextes ist so bedeutend, dass z. B. selbst vollständige Äquivalente auf der Sprachsystemebene in Einzelfällen nicht zu Äquivalenz auf der *parole*-Ebene führen (Worbs 1994: 161). Andererseits können Nulläquivalenzen und, wie in der folgenden Untersuchung gezeigt, sogar falsche Freunde des Übersetzers auf der *parole*-Ebene aufgelöst werden (Łabno-Falęcka 1995: 269).

## Methodik

Wie der Übersetzer Martin Sander mit Phraseologismen umgeht, soll anhand einer konfrontativen Analyse gezeigt werden. Dazu habe ich 47 Phraseologismen aus der polnischen Erzählung *Chrzciny*, dem ersten Kapitel der autobiografischen Erzählungen *Zatopione skały i inne monidła* von Jan Himilsbach (2002: 15–28), sowie die aus Martin Sanders Übersetzung *Die Taufe* (Himilsbach 2006: 7–22) exzerpierten Übersetzungsvorschläge untersucht.

Die Äquivalenzbeziehungen wurden sowohl auf der *langue*-Ebene als auch auf der *parole*-Ebene ermittelt und anschließend verglichen. Meine Auswertung er-

---

für einen Phraseologismus des Ausgangstextes, der nicht an derselben Stelle im Zieltext mit einem zielsprachlichen Phraseologismus wiedergegeben werden konnte.“

folgt statistisch. Die Untersuchung betrifft ausschließlich Phraseologismen im normalen, das heißt nicht durch Variationen oder Modifikationen veränderten Gebrauch. Grundlage meiner Analyse ist die Äquivalenztypologie nach Földes (1996). Der ungarische Linguist berücksichtigt in seiner Theorie sämtliche Äquivalenzkriterien von Phraseologismen, d. h. den Bildspenderbereich, die Semantik, die Lexik, die Morphosyntax sowie die Pragmatik (Földes 1996: 117). Beispiele aus Jan Himilsbach (2002) und Martin Sanders Übersetzung (2006) sowie in Einzelfällen aus Worbs (1994) und Łabno-Fałęcka (1995) dienen der Verdeutlichung.

Der phraseologischen Entsprechung werden **vollständige Äquivalenz**, teilweise (partielle) Äquivalenz und funktionale Bedeutungsäquivalenz untergeordnet. Erstere beschreibt Phraseologismen wie *nagle i niespodziewanie* (S. 21<sup>7</sup>) – plötzlich und unerwartet. Charakteristisch ist die „strukturelle Kongruenz und semantische sowie funktional-kommunikative“ Übereinstimmung mit einem identischen Bild als Grundlage (Földes 1996: 118).

Ein Beispiel für die **funktionale Bedeutungsäquivalenz** ist *część sprzedawałem na lewo* (S. 22) – einen Teil verkauft ich schwarz. Die verglichenen Phraseologismen unterscheiden sich in der bildhaften Grundlage (Földes 1996: 124). Solche Unterschiede werden durch kulturspezifische Sprachbilder hervorgerufen und gehen oftmals v. a. mit Differenzen in der Konnotation, der transportierten soziokulturellen Information (*ibid.*), einher. Der Übersetzer hat diese zu beachten und ggf. zu übertragen.

Eine besonders umfangreiche Rolle spielt die **teilweise (partielle) Äquivalenz**. Dieser Äquivalenztyp ist weiter differenziert, da sich die partiell äquivalenten Phraseologismen in verschiedenen Kriterien voneinander unterscheiden:

Die erste Subkategorie ist die **zwischensprachliche lexikalische Variabilität oder strukturelle Synonymie**, die denotativ und syntaktisch gleiche Phraseologismen „bei nicht genauer Übereinstimmung im Komponentenbestand“ beschreibt (Földes 1996: 119). Sie hat fünf Unterformen:

- die **lexikalische Modifizierung des gleichen Bildes**, bei der der Bildspenderbereich des AS-Phraseologismus im weiteren Sinne auch in der Zielsprache gewahrt bleibt (*na własnej skórze odczuł* (S. 18) – (*er hätte es*) am eigenen Leib zu spüren bekommen)
- die **Verkürzung oder Ergänzung** desselben Bildes, bei der die Komponentenzahl unterschiedlich ist (*namnożyło się jak grzybów po deszczu* (S. 19) – wie Pilze aus dem Boden schossen)
- die **unterschiedliche (meist aber synonyme) Lexem- oder genauer Komponentenwahl** (*śnią pod gołym niebem* (S. 19) – schliefen unter freiem Himmel)

---

<sup>7</sup> Die nachfolgenden Seitenangaben beziehen sich auf Himilsbach 2002.

- **morphologische Unterschiede bei den Komponenten**, z. B. im Numerus oder im Genus (*byłem przy pieniędzach* (S. 22) – war ich bei *Kasse*)
- die Unterschiede, die sich durch **sprachtypologische Besonderheiten** des Wortbildungssystems der jeweiligen Sprachen ergeben. Beispiele sind der Verbalaspekt des Polnischen oder die Funktionsverbgefüge und Komposita des Deutschen (*pilnuj jak oka w głowie* (S. 25) – *hüt ihn wie deinen Augapfel*).

Die zweite Kategorie partieller Äquivalenz ist die **ideographische Synonymie**, d. h. in der phraseologischen Bedeutung „treten jeweils zusätzliche spezifische semantische Merkmale auf“ (Földes 1996: 121). Ein Beispiel hierfür ist *żyje w grzechu* (S. 26) – *in Sünde weiterleben*. Die Grundbedeutung „unverheiratet zusammenleben“ (Scholze-Stubenrecht 2008) ist beiden Phraseologismen gemeinsam. Da in Polen der Katholizismus eine dominante Stellung einnimmt, versteht ein Großteil der Polen unter *żyć w grzechu* das Fehlen einzig der kirchlichen Trauung. Der deutsche Phraseologismus beschreibt dagegen das Zusammenleben in einer Lebenspartnerschaft ganz ohne Trauschein.

Dritte und vierte Kategorie partieller Äquivalenz sind **Hypero-Hyponymie** und stilistische Synonymie. Bei ersterer sind in der Bedeutung zusätzliche Semе bei einem der verglichenen Phraseologismen (Földes 1996: 122) vorhanden. Das Beispiel *zapięte na ostatni guzik* (S. 23) – *vorbereitet bis ins letzte Detail* verdeutlicht dies: Beide Phraseologismen verbildlichen, dass etwas „in allen Einzelheiten, sehr genau“ vorbereitet ist (Scholze-Stubenrecht 2008). Der polnische<sup>8</sup> bedeutet zudem, dass Personen „sehr sorgfältig und elegant gekleidet“ sind (Ehegötz 1990).

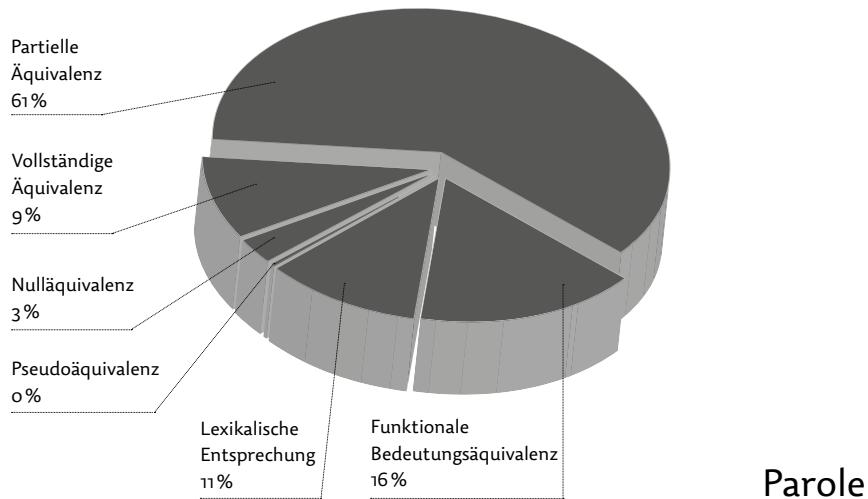
Die **stilistische Synonymie** bezeichnet Unterschiede „auf der Stilebene, in der stilistischen Färbung oder im pragmatischen Bereich“ (Földes 1996: 123), z. B. *zapomniałem języka w gębie* (S. 26) – *(blieb mir das Wort) im Halse stecken*. Durch das Lexem *gęba* (dt. Maul) ist der polnische Phraseologismus stilistisch regelrecht salopp, während der deutsche als umgangssprachlich definiert wird (Scholze-Stubenrecht 2008).

Die **nicht-phraseologische (lexikalische) Entsprechung** gehört nicht mehr zu den partiellen Äquivalenten. Hier kann der AS-Phraseologismus nur mithilfe eines Einwortlexems wiedergegeben werden (Földes 1996: 125). Ein Beispiel für diesen Typ ist *mi przypadł do gustu* (S. 18) – *gefiel er mir besser*. Wie bereits erläutert, ist der Übersetzer gehalten, den Verlust an Expressivität z. B. durch die Wahl eines sehr bildhaften Lexems oder aber durch Kompensation auszugleichen.

**Nulläquivalenz** liegt vor, wenn ein Phraseologismus weder durch einen ZS-Phraseologismus noch durch ein Einwortlexem wiedergegeben werden kann.

---

8 dt. zugeknöpft bis zum letzten Knopf



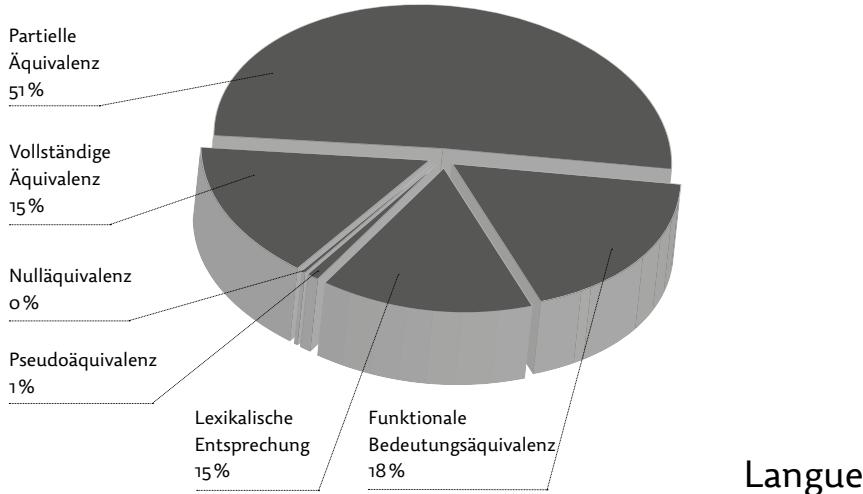
Dies betrifft häufig Wendungen, die Realien<sup>9</sup> (Łabno-Fałęcka 1995: 259) enthalten, wie z. B. *być rozebranym do rosołu* – fast nackt sein (Worbs 1994: 169). Hier wird meistens paraphrasiert, um zumindest das Denotat zu bewahren. Auch hier sollten Kompensationsstrategien zum Tragen kommen.

Mit **Pseudo-Äquivalenz** bezeichnet Földes (1996: 127) die falschen Freunde des Übersetzers. Er unterteilt sie in **zwischensprachliche phraseologische Homonymie** und Enantiosemie. Bei ersterer stimmen die Phraseologismen formal (beinahe) überein, „bei größeren und kleineren Abweichungen in der Gesamtbedeutung“ (ibid.). Ein Beispiel ist *jeszcze bardziej rozdarł mordę* (S. 23) – riss das Maul noch weiter auf. Der polnische Phraseologismus „drzeć [...] gębę [mordę, ...]“ meint „bardzo głośno mówić, krzyczeć do kogoś lub na kogoś“<sup>10</sup> (Głowińska 2000), während der deutsche „großsprecherisch sein“ (Scholze-Stubenrecht 2008) bedeutet. Die **Enantiosemie** zeichnet sich durch sogar gegensätzliche Bedeutung aus (Földes 1996: 130). So umschreibt der polnische Phraseologismus „stracić serce do kogoś/czegoś“ „[k]eine Zuneigung mehr für jdn. empfinden, sich von jdm. abwenden“ (Ehegötz 1990). Die deutsche Wendung „sein Herz [an jdn.] verlieren“ verbildlicht hingegen das Konzept „sich in [jdn.] verlieben“ (Scholze-Stubenrecht 2008). Dass es sich bei den Pseudo-Äquivalenzen um latente Fehlerquellen handelt, beweisen nicht zuletzt Einträge in den neuesten Wörterbüchern.<sup>11</sup>

<sup>9</sup> „das Fehlen des Denotats in der [Ziel-] Kulturgemeinschaft“

<sup>10</sup> dt. sehr laut sprechen, jemanden anschreien

<sup>11</sup> z. B. Wiktorowicz 2008: *tracić serce do kogoś/czegoś* – das Herz an [jdn./etw.] [...] verlieren



## Ergebnisse und Diskussion

Die analysierten Phraseologismenpaare unterscheiden sich hinsichtlich ihrer Äquivalenztypen je auf der *langue*- und der *parole*-Ebene.

Generell auffällig ist die hohe Anzahl an **phraseologischen Entsprechungen** (*langue*: 84%, *parole*: 86%). Martin Sander hat den Grundsatz, Phraseologismen mit Phraseologismen zu übersetzen, folglich weitgehend beherzigt.

In der detaillierten Aufschlüsselung ist interessant, dass es weniger **vollständige Äquivalenzen** auf der *parole*-Ebene (9%) als auf der *langue*-Ebene (15%) gibt. Dies stützt die Behauptung, dass vollständige Äquivalenzen, wie sie das Wörterbuch verzeichnet, in der konkreten Textsituation manchmal nicht als Übersetzung verwendbar sind (Worbs 1994: 161). Gründe hierfür sind der Kontext und der individuelle Schreibstil des Autors.

**Funktionale Bedeutungsäquivalenzen** sind auf *parole*-Ebene (16%) nur minimal niedriger vertreten als auf der Sprachsystemebene (18%). Daraus ließe sich ableiten, dass der Übersetzer der Wahrung der kulturspezifischen Besonderheiten im phraseologischen Bestand der Zielsprache Rechnung getragen hat. Unter Umständen war ihm auch deren Relevanz für die Übertragung der Expressivität bewusst.

Zu einem Patzer kommt es auf der *parole*-Ebene (s.o. *zapomniałem językę w gębie* – (*blieb mir das Wort im Halse stecken*)). Die Stilebenen von AS- und ZS-Phraseologismus sind different, ein Unterschied, der im Kontext allerdings unbedeutend ist.

Nicht-äquivalente Entsprechungen sind selten. Interessant ist z. B., dass die einzige **Pseudo-Äquivalenz** auf der *langue*-Ebene den Leser auf der *parole*-

-Ebene, wenn überhaupt, nur minimal stört (s.o. *jeszcze bardziej rozdarł mordę – riss das Maul noch weiter auf*).

Die **lexikalischen Entsprechungen** sind auf der *parole*-Ebene (11 %) wider Erwarten sogar geringer vertreten als auf der *langue*-Ebene (15 %). Dies spricht für eine gelungene Kompensation dieses Phänomens zugunsten der Expressivität des Textes. Wie in *gruchnęła wiadomość* (S. 20) – verbreitete sich die Nachricht wie ein Lauffeuer wird vier Mal die Möglichkeit zur Kompensation ergriffen, indem freie Rede im Ausgangstext mit Phraseologismen im Zieltext übersetzt und so die an anderer Stelle verloren gegangene Expressivität ausgeglichen wird (Łabno-Fałęcka 1995: 276).

Zwei **Nulläquivalenzen** auf der *parole*-Ebene entstehen durch Paraphrasierung bzw. Kompensation.

Besondere Beachtung verdient der Phraseologismus *puścił do mnie „perskie oko”* (S. 19) – zwinkerte er mir verschmitzt zu, denn an ihm lässt sich noch einmal deutlich die Unzuverlässigkeit der Wörterbücher veranschaulichen: Ehegötz (1990) schlägt für „puszczać do kogoś (perskie) oczko, perskie oczka“ „flirten, kokettieren, [...] jdm. schöne Augen machen“ vor. Szymczak (1994) bietet „mrugać do kogoś z lotnie“<sup>12</sup> an. In beiden Wörterbüchern ist die Einschränkung auf eine sexuelle Konnotation nicht korrekt. Dunaj (1996) definiert allgemeingültiger: „szybko zamknąć i otworzyć oko, patrząc na kogoś porozumiewawczo, z sympią itp., czasem przekazując umówiony sygnał“.<sup>13</sup> Dieser Vorschlag eignet sich besser. Das Lexikon hilft bei der Entschlüsselung der in Anführungszeichen gesetzten Realie „perskie oko“: alter, kolloquialer Name für ein Glasauge, das unbeweglich in der Augenhöhle lag und bei zufälligem Lichteinfall scheinbar zwinkerte<sup>14</sup> ([http://pl.wikipedia.org/wiki/Perskie\\_oko](http://pl.wikipedia.org/wiki/Perskie_oko)). So paraphrasiert Sander das konkrete Bild gemäß Dunaj (1996) und entspricht auch der künstlerischen Intention des Autors, indem er seiner Übersetzung durch das Lexem „verschmitzt“ zu mehr Bildhaftigkeit verhilft.

## Schlussbetrachtung

Wie gelungene literarische Übersetzungen überzeugend nachgewiesen haben, lässt sich der Übersetzer bei der Wiedergabe von Phraseologismen in der ZS nicht immer von den Äquivalenzbeziehungen auf der Systemebene, d. h. von den im

<sup>12</sup> dt. jdm. kokett zuzwinkern

<sup>13</sup> wortwörtlich: das Auge schnell schließen und wieder öffnen, jemanden vielsagend anblicken, voll Sympathie u. ä., auch zur Übermittlung eines verabredeten Signals

<sup>14</sup> „Dawna, kolokwialna nazwa dla szklanej protezy oka, która pozostała nieruchoma w gałce ocznej, a przypadkowe odbicia światła od jej powierzchni dawały wrażenie celowego mrugania.“

Wörterbuch verzeichneten Wortgleichungen, leiten, sondern wählt durch subjektive Entscheidungen ein mitunter nur für den vorliegenden Kontext gelendes, funktional angemessenes Äquivalent, wodurch ein okkasionelles Synonym zu einer den usualen Sprachgebrauch registrierenden Wörterbucheintragung entstehen kann. (Gläser 1986: 17)

Genau diese Vorgehensweise trifft für Sanders Übersetzung zu: Er bedient sich der Entsprechungen aus dem Wörterbuch und entscheidet sich an anderen Stellen aus rein subjektiven Erwägungen für andere Lösungen.

Wie das letzte Beispiel veranschaulicht, berücksichtigt Sander bei der Wahl seiner Übersetzung den Gesamtkontext. Zudem gelingt es ihm, Himilsbachs Stil gerecht zu werden, so dass die Übersetzung – ebenso wie das Original – durch eine authentische, eher umgangssprachliche und sehr bildhafte Sprache geprägt ist. Dies ist nicht zuletzt auch der besonderen Aufmerksamkeit geschuldet, die der Übersetzer der Wiedergabe der Phraseologismen widmet. Alle Phraseologismen des Ausgangstextes wurden identifiziert und übertragen, um dem expressiven Charakter des Prosatextes zu entsprechen. Auch sein übersetzerisches Recht und ggf. seine Pflicht zur Kompensation nimmt Sander wahr.

Fünf Übersetzungsvorschläge sind meiner Meinung nach allerdings kritikwürdig: Für die o.g. stilistische Synonymie findet sich bei Ehegötz (1990) ein adäquaterer Vorschlag: „jdm. bleibt die Spucke weg“. Aber auch andere Übersetzungen stören den Lesefluss: Die Wiedergabe von *pójdzie jak po maśle* (S. 25) mit *wie geschmiert über die Bühne laufen* klingt z. B. unnatürlich. Die Kontamination zweier Phraseologismen ist hier unnötig, da die deutsche Wendung *wie geschmiert* der polnischen vollständig entspricht. Anstelle der ebenfalls konstruiert wirkenden Übersetzung von *oblaną rumieńcem wstydu* (S. 26) – von Schamröte bedeckt bietet sich der deutsche Phraseologismus „treibt jdm. die Schamröhre ins Gesicht“ (Schemann 1993) an. Eine Begründung wäre, dass das Denotat hier dem Ausgleich der an anderer Stelle eingebüßten Expressivität unterzuordnen ist. Eine weitere, zu treue Translation ist *dać księdzu w łapę* (S. 25) – hatte dem Priester die Hand geschmiert. Der polnische Phraseologismus bedeutet „dać komuś łapówkę, napiwek; przekupić kogoś“<sup>15</sup> (Szymczak 1994). Hier sollte tatsächlich – zugunsten der Pragmatik – lexikalisch übersetzt werden: „hatte den Priester bestochen/geschmiert“ (Ehegötz 1990). Sander kompensiert den Verlust an Expressivität, indem er, wie beschrieben, freie Rede im Original mit Phraseologismen in der Zielsprache übersetzt. Schließlich scheint die wörtliche Übersetzung von *życie dalej w grzechu* (S. 26) – in Sünde weiterleben zwar im Kontext akzeptabel, allerdings ruft sie beim deutschsprachigen Leser die im Wörterbuch angegebene

---

15 dt. jmd. Bestechungsgeld/Trinkgeld zahlen, jdn. bestechen

Assoziation „unverheiratet zusammenleben“ hervor. Da es sich hierbei aber um die Aussage des Priesters handelt, der einer Waise die Taufe verweigert, schlage ich als eindeutigere Lösung die paraphrasische Variante „soll er doch weiter sündig leben“ vor.

Abschließend möchte ich betonen, dass eine gelungene Übersetzung natürlich mit der translatorischen Kompetenz des jeweiligen Übersetzers zusammenhängt. Offensichtlich fungiert dabei das Wörterbuch nur als Stütze, nicht immer aber als verlässliches Hilfsmittel. Dedeckius (1986: 29) betont, dass kein Wörterbuch „Maßstab dafür ist, ob eine Dichtung gut oder schlecht, richtig oder falsch übersetzt worden ist“. Dies gilt nicht nur für die Lyrik, sondern auch für die Belletristik.

## Quellen

- HIMILSBACH, Jan; SANDER, Martin (Hrsg.). *Die Welt des Jan Himilsbach – Erzählungen*. Deutsche Erstausgabe. München : Deutscher Taschenbuchverlag, 2006. ISBN 978-3-423-24560-9.  
 HIMILSBACH, Jan. *Zatopione skały i inne monidła*. Kraków : Etiuda, 2002. ISBN 83-88819-10-0.

## Literatur

- BAŃKO, Miroslaw (Hrsg.). *Inny słownik języka polskiego PWN*. Warszawa : PWN, 2000. ISBN 83-01-12826-7.  
 BURGER, Harald. *Phraseologie – Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. 3. neu bearb. Aufl. Berlin : E. Schmidt, 2007. ISBN 978-3-503-09812-5.  
 DEDECIUS, Karl. *Vom Übersetzen. Theorie und Praxis*. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1986. ISBN 3-518-37758-2.  
 DUNAJ, Bogusław (Hrsg.). *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa : Wilga, 1996. ISBN 83-7156-068-0.  
 EHEGÖTZ, Erika; DUDA, Walter et al. *Phraseologisches Wörterbuch Polnisch-Deutsch*. 1. Aufl. Leipzig : VEB Enzyklopädie, 1990. ISBN 3-324-00500-0.  
 FÖLDES, Csaba. *Deutsche Phraseologie kontrastiv – Intra- und interlinguale Zugänge*. Heidelberg : Julius Groos, 1996. ISBN 3-87276-759-3.  
 GLÄSER, Rosemarie. *Phraseologie der englischen Sprache*. Leipzig : VEB Enzyklopädie, 1986. ISBN 3-324-00008-4.  
 GŁOWIŃSKA, Katarzyna. *Popularny słownik frazeologiczny*. Warszawa : Wilga, 2000. ISBN 83-7156-584-4.  
 KOSTA, Peter. *Probleme der Švejk-Übersetzungen in den west- und südslavischen Sprachen – Linguistische Studien zur Translation literarischer Texte*. München : Sagner, 1986. ISBN 3-87690-353-X.  
 ŁABNO-FAŁĘCKA, Ewa. *Phraseologie und Übersetzen*. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Wien (u. a.) : Lang, 1995. Europäische Hochschulschriften 21. ISBN 3-631-48182-9.  
 Pons.eu : *Das Sprachenportal [online]*. Stuttgart : Pons GmbH, 2008- [cit. 2009-08-25]. Erreichbar im WWW: <<http://www.pons.eu/dict/search>>.  
 SANDER, Martin. Nachwort. In HIMILSBACH, Jan. *Die Welt des Jan Himilsbach – Erzählungen*. Deutsche Erstausgabe. München : Deutscher Taschenbuchverlag, 2006, S. 184–197. ISBN 978-3-423-24560-9.  
 SCHEMANN, Hans. *Deutsche Idiomatik : Die deutschen Redewendungen im Kontext*. 1. Aufl. Stuttgart : Klett, 1993. ISBN 3-12-517780-4.  
 SCHOLZE-STUBENRECHT, Werner. *Duden – Redewendungen – Wörterbuch der deutschen Idiomatik*. Band 11. 3. überarb. u. aktualis. Aufl. Mannheim (u. a.) : Duden, 2008. ISBN 3-411-04113-7.  
 SNELL-HORNBY, Mary. *Kontrastive Linguistik*. In SNELL-HORNBY, Mary (Hrsg.). *Handbuch Translation*. 2. verb. Aufl. Tübingen : Stauffenburg, 2005, S. 66–70. ISBN 3-86057-992-4.

- SZYMCAK, Mieczysław (Hrsg.). *Słownik języka polskiego – Tom drugi L–P*. Wydanie IX. Warszawa : PWN, 1994. ISBN 83-01-10904-1.
- Wikipedia : wolna encyklopedia [online]*. Tampa (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2008-12-18]. Erreichbar im WWW: <[http://pl.wikipedia.org/wiki/Perskie\\_oko](http://pl.wikipedia.org/wiki/Perskie_oko)>.
- WIKTOROWICZ, Józef; FRĄCZEK, Agnieszka (Hrsg.). *Wielki słownik polsko-niemiecki – Großwörterbuch Polnisch-Deutsch*. Warszawa : PWN, 2008. ISBN 978-83-01-15408-0.
- WORBS, Erika. *Theorie und Praxis der slawisch-deutschen Phraseographie*. Mainz : Liber, 1994. Mainzer slavistische Veröffentlichungen 16. ISBN 3-88308-061-6.

### Resumé

Konfrontatywna analiza tekstu Jana Himilsbacha pt.: *Chrzciny* oraz jego przekładu Martina Sandera *Die Taufe* jest porównaniem występujących w nim 47 frazeologizmów zarówno na płaszczyźnie *langue* jak i na płaszczyźnie *parole*. Przy tłumaczeniu frazeologizmów słowniki dwujęzyczne mogą pełnić jedynie rolę przewodnika, pomagającego tłumaczowi w znalezieniu odpowiedniego ekwiwalentu, przede wszystkim z tego powodu, że ekwiwalencje frazeologizmów przedstawiane są przez słowniki jedynie w ramach systemu językowego *langue*, który nie zawsze odpowiada konkretnemu użyciu języka *parole*. Ekwiwalenty frazeologizmów muszą być dobierane zależnie od kontekstu, w którym występują. Szczególnie jest to widoczne w tekstach literackich, w których są one często nośnikiem ekspresji językowej. Zachowanie wartości ekspresywnej odgrywa w niektórych wypadkach większą rolę niż zachowanie dokładnego znaczenia frazeologizmu. Tłumacz stosując metodę kompensacji może zrezygnować w przekładzie z frazeologizmu na rzecz innych środków językowych służących ekspresji.

# Ke konkurenci spojovacích výrazů *jak, jako a než* při vyjadřování srovnání v češtině a němčině

Pavel Pečený

## Abstract

The article focuses mainly on the characterisation of comparison of syntactic devices used to express comparison in Czech and German. The research primarily targets the use of connecting expressions *jak/jako*, *než/jak* and *als/wie*. The aim is to ascertain the tendencies manifested in the distribution of the comparative devices. The material basis for this analysis is based on data from the parallel Czech-German corpus *InterCorp* and selected corpora of the *Czech National Corpus* (ČNK). The research found that the fundamental role in the choice of the comparative devices is played by the semantic viewpoint. It is supplemented by a formal view-point at the syntactic level and by stylistic factors and the nature of text.

## Keywords

Expression of comparison, syntactic comparison, comparison of similarity, comparison of difference, *als, wie, než, jako, jak*

Zabýváme-li se zkoumáním syntaktických možností pro vyjádření srovnání v češtině a němčině, naší pozornosti neuniknou některé z dílčích problémů při popisu srovnávacích konstrukcí. Jedním z nich je otázka distribuce spojovacích výrazů *jak, jako* a *než*. V našem příspěvku se budeme nejprve zabývat konkurencí *jak/jako* v českých větách typu: *Milan zaparkoval auto, jak/jako to dělával jeho otec*. Zaměříme se především na sémantickou analýzu vybraných příkladů. Druhým bodem našeho zájmu je konkurence *než/jak*, resp. *als/wie* v českých a německých větách typu: *Petr je starší než/jak Pavel*, resp. *Peter ist älter als/wie Paul*. V tomto případě se soustředíme na zjištění faktorů, které mohou výběr spojovacích prostředků ovlivňovat. Materiálový podklad naší práce tvoří vybrané doklady z Českého národního korpusu (z psaných i mluvených korpusů) a paralelního česko-německého korpusu *InterCorp*.

Zhodnotíme-li stav zkoumání problematiky jazykového vyjadřování srovnávání v českém a německém prostředí, musíme konstatovat, že v německé lingvistice je tomuto fenoménu věnována mnohem větší pozornost. V Německu se zájem od osmdesátých let stupňuje a postupně vzniká řada odborných článků a studií mapujících danou oblast z různých hledisek. Jmenovat můžeme tři monografie vzniklé během uplynulých deseti let: Hahnemann: *Vergleiche im Vergleich* (1999),

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.